

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1971

İÇİNDEKİLER :

- Türkoloji ve Macaristan Prof. Dr. Tayyib GÖKBİLGİN
 Yalvağ'ta Yakılan Üç Türkü - Ağıt A. Türabi TÜTÜNCÜ
 Urfa'da Hastalıkların Tedavi Şekilleri Kemal İŞİKOĞLU
 Eğin'de Kadın Gıysisi Mehmet Hilmi GÜR
 "Geleneksel Türk Tiyatrosu" ve Metin And'ın Görüşleri T.F.A.
 Türkmenler Hakkında Prof. Dr. Ahmet CAFEROĞLU
 Kitaplar Arasında : "Mânilerimiz" Muzaffer UYGUNER
 Bu Deyiş Yunus Emre'nin Olamaz Nejat BİRDOĞAN
 Yozgat Köylerinde Nişan ve Düğün (I) Muhsin KÖKTÜRK
 Folklor Araştırmaları Konusunda UNESCO'ya Verilen Önerge . H. ŞİMŞEK
 Bektaşilik ve Şamanizmle İlgili Bazı Konular (2) . Doç. Dr. Bedri NOYAN
 Bolvadin'den Kara Koyun Ninnisi A. İhsan MURADOĞLU
 Saz Şairleri : Yozgatlı Himmeti Mahmut İŞİTMAN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 259

KURUŞ: 125

33

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ŞUBAT 1971

İÇİNDEKİLER :

Türkoloji ve Macaristan	Prof. Dr. Tayyib GÖKBİLGİN
Yalvaç'ta Yakılan Üç Türkü - Ağıt	A. Türabi TÜTÜNCÜ
Urfa'da Hastalıkların Tedavi Şekilleri	Kemal İŞİKOĞLU
Eğin'de Kadın Giysisi	Mehmet Hilmi GÜB
"Geleneksel Türk Tiyatrosu" ve Metin And'ın Görüşleri	T.F.A.
Türkmenler Hakkında	Prof. Dr. Ahmet CAFEBOĞLU
Kitaplar Arasında : "Mânilerimiz"	Muzaffer UYGUNER
Bu Deyiş Yunus Emre'nin Olamaz	Nejat BİRDOĞAN
Yozgat Köylerinde Nisan ve Düğün (I)	Muhsin KÖKTÜRK
Folklor Araştırmaları Konusunda UNESCO'ya Verilen Önerge	H. ŞİMŞEK
Bektaşılık ve Şamanizmle İlgili Bazı Konular (2)	Doç. Dr. Bedri NOYAN
Bolvadin'den Kara Koyun Ninnisi	A. İhsan MURADOĞLU
Saz Şairleri : Yozgatlı Himmeti	Mahmut İŞİTMAN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 259

KURUŞ: 125

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 259

ŞUBAT 1971

YIL : 22 — CİLT : 13

Türkoloji ve Macaristan

Yazan : Prof. Dr. Tayyib GÖKBİLGİN

Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesindeki Türkoloji Enstitüsünün yüzüncü kuruluş yıldönümü (1870 - 1970) münasebetiyle 14 - 15 ekim günleri, daha geçen seneden hazırlıklarına başlanan, bir tören yapıldı. Bu anma ve kutlama bir anlam taşıyordu. Şöyle ki, bu vesile ile Macar Millî Müzesinde açılan bir sergide de herkese açıklandığı gibi, tören, üniversitenin Türk Dil ve Tarihi Araştırmaları Kürsüsünün yüz yıllık çalışmalarını, Macaristandaki Türkolojinin, milletlerarası alanda yegâne, en eski ve daha XVI. yüzyılda başlayan teşekkülünü, Türklüğün Macarlıkla bin seneyi aşan ilişkilerini izah etmekte idi.

Macarların en eski tarihini araştırma açısından da önemli olan bu ilim dalı, Macar millî ilimleri arasında önemli bir yer işgal ediyordu. Elde ettiği netice ve başarıları ise öteden beri milletlerarası ilim çevreleri tarafından takdir ve tebelle layık görülmekte idi. Böylesine bir anlam ve önem taşıyan bu törene Türk Tarih Kurumu ile Üniversitelerin Türk - Macar dil, tarih ve kültür münasebetleriyle yakından ilgisi ve teması olan bizler de davetli idik. Aynı zamanda "Türk Haftası" olarak ilân edilen tören günlerindeki bütün ilim ve kültür hareketlerini izlemek ve bunlara katılmak fırsat ve imkânını bulmuştuk.

VAMBERY ARMIN

Bu enstitünün kurucusu tanınmış ilim adamı, memleketimizi ve bizi çok iyi bilen, Türklük hakkında çeşitli müsbet fa-

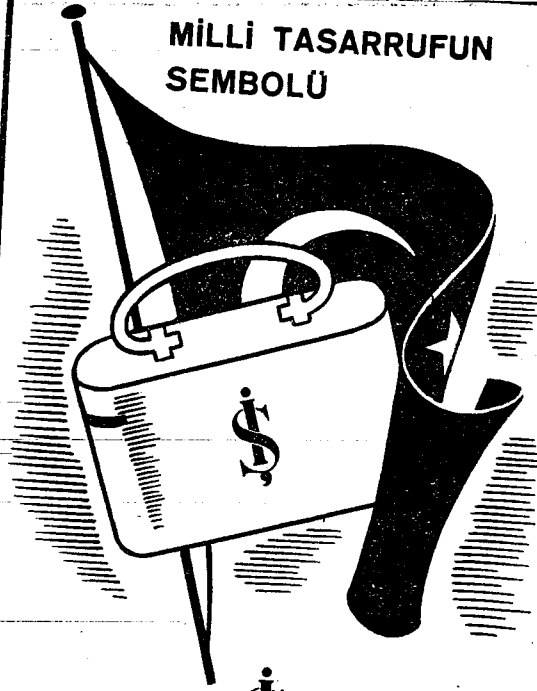
aliyeti görülen Vambéry Armin'dir. Üniversite profesörü ve akademisyen olarak bütün hayatını Türkolojiye hasreden, Orta Asya'ya kadar giderek çalışmalarını geniş bir alanda birçok eser vermekle verimli kılan Vambéry, kurduğu enstitüde, emekli olduğu 1905 senesine kadar faaliyet göstermiş, ölümüne kadar da (1913) bu istikametteki çalışmalarını sürdürmüştür. İşte bu anma töreninin mihrakı, özellikle, bu şahsiyet olmuş ve kutlama töreni ona bağlanmıştır.

Vambéry, 1870 de Budapeşte'nin o zamanki adıyla Pázmány Üniversitesinde Türkoloji kürsüsünü kurduktan sonra faaliyetini sadece derslerine hasretmiş, aynı zamanda Türk milletini yararına geniş faaliyetlere girişmiştir.

TÜRKLÜĞE HİZMET

O tarihte Osmanlı İmparatorluğu milletlerarası politikada buhrandan buhrana sürükleniyordu. Peşte baş şehbenderliğinin 11 ekim 1877 tarihli telgrafından anlaşıldığına göre, o sırada uhdesinde mebusan meclisi azalığı da bulunan Vambéry, Peştedeki İngiliz kulübünde Türklerin "Terakki ve islâhata istidat ve kaabiliyetlerini kemâl-i maharetle isbat" eyleyen bir konferans veriyor, aynı kaynağın diğer bir raporunda da, onun "Devlet-i âliyenin yalnız askerce değil islâhat-ı seria icrasınca dahi lüzum gelen kuvve-i hayatiyeye malik olduğunu" isbatlamak maksadıyla Almanca ve Fransızca bir kitap yayınladığı bildiriliyordu. Vambéry, eylül 1890

MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

(Folklor : 14)

Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : 467-13)

(Basın : 61079-15)

ANADOLU BANKASI

SİZİN ESİNİZİN ÇOCUKLARINIZIN KISACASI

AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 16)

tarihli bir vesikadan öğrendiğimize göre, Macar tarihine dair bazı arşiv vesikalarını araştırmak ve bunlar üzerinde çalışmak üzere İstanbul'a gelmiş ve Topkapı Sarayındaki arşivde bu konudaki defterler ve vesikalar üzerinde çalışmak imkânını bulmuştur. İki sene sonra (Ekim 1892) Budapeşteden gönderdiği ve Mabeyn başkâtibi tarafından sadarete intikal ettirilen mektubunda ise Vámbéry, Osmanlı devletinin iç ve dış siyaseti ile yakından ilgilendiğini, birçok meselelerde hükûmete yardımcı olmak istediğini bildirmekte, ez-cümle, dış memleketlerde çevrilen ermeni fesat hareketlerine dair kendisine gizlice bilgi veren Tebrizdeki Fransız konsolosu ile Macar aydınlarından birinin üçüncü rütbeden birer nişanla taltif edilmelerini teklif etmekteydi. Ayrıca, o sırada İngiltere'de iktidara gelen Gladstone taraftarlarının kendisine mektuplar yazarak Babıâliye karşı dostane bir politika izlemek istediklerine dair teminat verdiklerini, Vámbéry'nin de "icap eyler ise bizzat Dersaadet'e gelip emri âliye muntazır olacağını" arz eylemekte idi.

Demek oluyordu ki, Vámbéry, bir taraftan ilmi çalışmalarında bulunuyor, diğer yandan da, Türklüğe hizmeti kendisi için bir vazife biliyordu.

İşte 15 ekim günü Budapeşte'nin tarihi mezarlığında, kabrine Budapeşte Üniversitesi ve Macar ilim akademisi ile birlikte bizim de bir çelenk koyarak hatırasını saygı ile andığımız kurucu böyle müstesna bir bilgin ve şahsiyet idi..

TÜRK - MACAR AKRABALIĞI

Bir gün önce ise, bu ilmi törene bu kurucu ile birlikte, geçen yüz sene zarfında bu müesseseye emeği ve hizmeti geçen, Türkoloji dünyasındaki eserleriyle adlarını ebedileştiren ve kısmen hayatta ve aramızda bulunan Németh, Fekete, Ligeti gibi âlimlerin hatırasını taaziz ile başlanmıştı. Bu çalışmaları o kürsüyü halen yönetmekte olan doçent Kakuk gayet etraflı bir şekilde anlattı. Benim ve arkadaşlarımızın bu konudaki konuşmalarımız sadece o kürsünün bize aksedebilen ve iyice bildiğimiz faaliyet ve eserlerinin takdirine inhisar etti. Ben özellikle, Vámbéry'nin meşhur "Macarlığın beşiğinde" adlı ve Türk - Macar akrabalığı, bunun başlangı-

cı ve gelişmesine tahsis ettiği eserindeki "Macarların Türk kabilelerinden bulunduğu, bunların Pannonia (Tunanın batısı) da öteden beri yaşayan Ugor - Türk halkları ile karışarak memlekette hakim unsuru teşkil ettiği ve Asyadan getirdikleri yüksek kültür ve medeniyetin etkisi ile Hun, Avar adları ile tanınmış ve başka tanınmayan Ural - Altaylıların yerine geçip asırlarca bu bölgede çeşitli düşmanlarla mücadele ederek mevcut kalabildikleri" tezine temas ettikten sonra Macaristan'daki Türk hâkimiyeti hakkında tarafsız ve objektif araştırma ve yayınlarda bulunan Macar tarihçisi Takáts'ın dile getirdiği bazı tarihî gerçeklere yer verdim.

"TÜRKLER'DEN DEĞİL, SİZLERDEN KAÇIYORUZ."

Bunlardan birisi şöyledir :

1603'de, Türk hâkimiyeti süresince altın devrini yaşayan Erdel'den ve diğer Habsburg'lara bağlı şehirlerden krala gönderilen mektuplarda deniliyordu ki: "Avusturya ordularının yağması ve tahribi neticesinde bu memlekette yaşamamız artık imkânsızlaştı. Eskiden gelişmiş şehirlerimiz ve kalabalık köylerimiz vardı, şimdi etrafa baktığımız zaman, Tuna bölgesinde veya Kuzey Macaristan'da, yağmalanmış, yakılmış yıkılmış köy ve kasabalardan başkasını göremiyoruz ve herşeyinden mahrum edilmiş zavallı halk, Türklerden değil, fakat Majestelerinin orduları önünden kaçarak ormanlarda saklanıyor."

MACARİSTANI SÖMÜRDÜK MÜ?..

Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında yaşamış çeşitli memleketlerde güya tarihi gerçek olarak birçok sömürü efsaneleri yaratılmıştır; bu konuda tek Türk de olsa bazı Macar tarihçilerinin de bu temayüle oldukları bilinmektedir. Yukarıdaki sözler bunlara kısmen bir cevap teşkil ettiği gibi, bu törendeki konferanslardan birini yapan değerli doçent Kaldy'nin Türk tahrir defterlerinden öğrenerek ortaya koyduğu tarihi gerçekler ise kesindir ve düşündürücüdür. Bunlara göre, XVI. yüzyılda Türklere Macaristanı sömürmek, oradan ağır vergiler almak yerine, bilâkis Mısır hazinesinden gelen paranın önemli bir kısmını bu bölgedeki kale ve şehirlerin ihtiyaçlarına tahsis etmekte idiler.

Derlemeler :

Yalvaç'ta Yakılan Üç Türkü-Ağıt

Yazan : A. Türabi TÜRÜNCÜ

Türküler, "Türk Halk Şiiri" nin en eski bir türüdür. Halkın engin dünyasını bize aksettiren halkın sesidir. Halkın acıları, sevinçleri, sevgi ve aşkları, kısacası bütün duygu ve düşüncesi bize buradan aksettirilir, buradan anlatılır.

Kimi türküler ninniler olarak gözükür, kimileri askerlik, aşk, kahramanlık, eşkiyalık türküleri olarak söylenir. Tabiat üzerine yakılanları, törenlerde söylenenleri vardır. İş türkülerini, oyun türkülerini, karşılıklı atışmada söylenen türkülerini ve gülmek - eğlenmek için meydana getirilen türkülerini de sayabiliriz.

Bunlardan başka acıklı bir olay ve ölüm üzerine söylenen türkülere (ağıtlar) de rastlıyoruz. (1)

Yalvaç'tan aldığımız üç türküden birinci ve ikinci sunacağımız türküler aşağı yukarı 50 - 60 senelik bir geçmişe aittir. Üçüncüsü ise çok yenidir. 1966 senesi başın-

XVII. yüzyılın birinci yarısında (1638) bir İngiliz seyyahı ise Macaristan'daki kocabaş hayvan sayısını bütün Almanya'yı besleyecek derecede bollukta görmüştü. Demek oluyordu ki, Türk idaresi orada âdildi ve halkın refahını, şartların elverdiği ölçüde sağlamıştı.

Bu ilmi toplantının diğer iki önemli konferansı Vásáry ve Mandoky adlarında ki genç Macar tarihçilerinin Türklerin ve Macarların eski yazıları ve Oğuzlar, Peçenekler ve Kumanlar konusundaki tebliğleri idi.

BİZE ÖRNEK...

İşte böylesine verimli bir çalışma içinde bulunan, her yıl Türkoloji sahasında ilim dünyasına bir yığın etüdler ve eserler armağan eden bir kürsü ve enstitünün yüzüncü kuruluş yıldönümü için tertiplenen törenin anlam ve önemi kısaca bu çizgilerle özetlenebilir. Bunun bizlere, Türk tarihçilerine Türk dil, folklor ve etnoğrafya alanlarında çalışan ilim adamlarına ilham edeceği birtakım düşünceler, yükleyeceği bazı görevler ve sorumluluklar bulunabilir ki, bu sorunlara, daha geniş bir açıdan, diğer bir yazımızda değinmek istiyoruz.

da meydana gelen bir olay üzerine yakılmıştır. Her üçünün de olayları Yalvaç halında derin iz bırakmıştır.

Birinci türkümüz :

KARACAMIZ TÜRKÜSÜ

Hikâyesi şöyledir: Bir evin tek oğlu vardır, dikkatle büyütülür, evlenme çağına gelir. Gelin aranır, güzel bir kızcağız beğenilir. Düğün başlamış, gelin gelmiştir. Olay, gelin geldiği gün olur. Delikanlının küçükten beri bakıp - çekildiği, yemini suyunu sadece kendisinin verdiği bir mandası (camızı) vardır. "Güvey gireceği" gece gene yemini vermek için ahıra iner. Ama camız delikanlıyı, güveyi kıyafetiyle tanımamış, "yan vurmuş" tur. Karın boşluğu parçalanmış genç oracıkta ölmüştür. Gelin gözü yaşlı evine dönmüştür.

Bu acıklı olayın türküsü şöyledir :

*Kara camızın boynuzu yağlı
Garip, garip anamın ciğeri dağlı
Acap nasıl oldu allı gelinin hali
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

*Kara camız batmaya çarptı
Harıl-harıl akan, anam kanlara baktı
Düşmanlarım seyrime baktı
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

*Kara camızın boynuzu kara
Gelin - gelin alıcıya döktüğüm para
Garip - garip anam sen beni ara
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

*Kara camızın boynuzu yelken
Gelin alıcılar geliyor erken
Kara camız yem veren derken
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

*Bu günler pazarın pazar
Açman yorganım yaralarım sızlar
Allı gelinime değmesin nazar
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

*Bu günler saldırsalı
Mezatlara döktüldü koç yiğidin malı
Acap ne oldu garip anamın halı
Aygın baygın kara camız
Bu dert beni alacak
Al duvaklı gelin kimlere kalacak*

İkinci türkümüz gene bir gencin gerdeğe gireceği gece öldürülmesine aittir. Yalvaç köylerinden birinde, Ali isminde bir genç hasımları tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

Türküsü şöyledir :

*Ali'min bindiği taylar
Atlayıp geçtiği çaylar
Ali'm ölmüş gelin ağlar
Uykudaysan uyan Ali'm
Kalk, sabah oldu nazlı yarım*

*Horoz öter uzun uzun
Seccâdeye koymuş yüzün
Hani benim ela gözüm
Uykudaysan uyan Ali'm
Kalk, sabah oldu nazlı yarım*

*Gökte yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
Hiç Ali'me kıyılır mı
Uykudaysan uyan Ali'm
Kalk, sabah oldu nazlı yarım*

*Gökte yıldız salkımlı saçak
Ali'me vurdular bıçak
Ali'mi öldüren alçak
Uykudaysan uyan Ali'm
Kalk, sabah oldu nazlı yarım*

(Not : Her iki türkü de Adil Şenol'dan dinlenmiştir.)

Üçüncü türkümüz ise yeni evlenen bir gencin acıklı ölümünü dile getiriyor. Yalvaç'ın Pazar Aşağı Mahallesinde, evleneli kırk gün bile olmadan, elindeki "güvey kınası" ile kullandığı motorun altında vefat eden rahmetli arkadaşım için yakılmıştır. Şeker bayramının son günü, babasının da gözleri önünde can veren delikanlının türküsü de şöyledir :

*Açıl koca kapım, açıl
Ben içeri gireceğim.
Al ceyizim sandıktadır,
Ben anamı göreceğim.
Kemal'im oy oy*

*Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış diz boyunca
Bu yoncayı kim biçecek
Kemal oğlan gelmeyince
Kemal'im oy oy
Evlerinin önü duttur
Dutun yaprakları siktir
Kemal'in emeği beştir
Nigar'ın emeği hiçtir
Kemal'im oy oy
Çimentodan enemen mi
Ben motora binemem mi
Bura Kemal'im yolunu
Ben burada ölemem mi
Kemal'im oy oy
Kış geliyor, kış geliyor
Kışın sesi hoş geliyor
Kemal'i götürün motor
Dolu gitti boş geliyor
Kemal'im oy oy*

(Not : Türkü Selcan Şanlı'dan dinlenmiştir.)

Bu türkülerini sunduğumuz şekilde, bir şiir gibi okumak; gerçekten; bu olayları yaşatamıyor. Üç türküyü besteleriyle beraber dinlemek insanı olaylarla birlikte kılıyor, onlara katıyor, kendini unutturuyor.

(1) Türküleri konularına göre sıralamada Hikmet Dizdaroğlu ve Cahit Öztelli'nin yapıtları tasnif esas alınmıştır.

a) Hikmet Dizdaroğlu, Halk Şiirinde Türkler. Ankara 1969. Türk Dil Kurumu Yayınları: 283 - 107. s.

b) Cahit Öztelli, Halk Türküleri. İstanbul 1959. Varlık Yayınları, Türk Klasikleri : 15. (4.B)

Ayrıca tasnif için bakınız :

c) Mahmut Rağıp (Gaximihal), Anadolu Türküleri ve Müzik İstikbalimiz. İstanbul 1928. 90. sayfa.

d) Yusuf Ziya Demirci. "Halk Türküleri II." Halk Bilgisi Haberleri dergisi. 93. sayı. 1939, III, 94. sayı, 1939.

e) Muzaffer Uyguner. "Türkü Üzerine" Türk Folklor Araştırmaları dergisi. III. cilt. Sayı: 66. 1954. 1041. s.

f) Ahmet Talât, Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i Sayfa 33.

g) Pertev N. Boratav, "Halk Şiiri". Türk Dil, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı. Sayı: 207. Aralık 1968. 299. sf.

Halk Hekimliği :

Urfa'da Hastalıkların Tedavi Şekilleri

Derleyen : Kemal İŞİKOĞLU

Urfa Malvıran köyünde bazı hastalık, yara ve zehirlenmelere karşı kullanılan ilaçlar şunlardır :

I. Yılan ve akrep sokmasına karşı: Bir yılan tutulur, karnı yarılr, akciğeri alınır. Akciğerin üzerindeki marora (öd kesesi) çıkarılır. Siyah üzümle karıştırılır, macun şeklini alınca kadar ovulur. Bu ilaçtan zehirlenen kişiye iki gram yutturulursa şifa bulurmuş. Bu ilaca "TIRYAK" denir.

II. Arı sokmasına karşı (Eşek Arısı) : Sütlüğen denen otun südü alınır. Arının sokmuş olduğu yerin üzerine sürülür. Üzeri iğne ile kanayınca kadar delinir, zehirlenen kişinin şifa bulacağı söylenir.

III. Yürek ağrısı için: (Kalp) Cadi diye bir ot vardır. Bu ot toplanır, kurutulur her sabah aç karnına on defa tekrarlanırsa yürek ağrısının şifa bulacağı söylenir. Cadi demek: Çok acı imiş ondan başka dünyada acı diye bir bitki yokmuş.

IV. Cidiri için (Çiçek Hastalığı) : Dağlarda cidiri denen bir ot vardır. Bu otun çiçekleri toplanır, hasta çocuğun kolu üzerine konur iğne ile dövülür. Çiçeğin suyu ile kan birbirine karışınca dövme terkedilir. Bu iş 8 - 10 gün tekrarlanırsa çiçek hastalığının şifa bulacağını söylerler.

V. Hasba (Kızamık Hastalığı) : Mercimeğin kepeği ile koyun kuyruğu yakılır. Hasta çocuğa koklatılırsa hastanın şifa bulacağı söylenir.

VI. Sütün çocuğa dokunması: Dağdan Cadi otu, dağ nanesi, zatar ve yılan çiçeği toplanır. Bir kara kazanda kaynatılır. Çocuk bu otların su buharına tutulur ve aynı su ile yıkanır. Çocuk terlese süt dokunmasını atlatır. Terlemeze aynı ilaç tekrar yapılır.

VII. Darp (vurma - çarpma ve ezilme) : Menengüç denen ağacın sakızı toplanır, taze banyo sabunu, toprak altından çıkarılan üdelhavacaya, çayfa - sabra, cıkam bu ot ve sakız dövülür. Macun şeklini alınca hastanın darp yerine sürülürse 2 - 3 günde şifa bulurmuş.

VIII. Çıban : Katran yedi defa su ile yıkanır, yumurtanın sarısı ile karıştırılır. macun şeklini alınca çıbanın üzerine sürü-

lürse 2 - 3 günde çıbanı deler ve şifa buldurmuş.

IX. Müşteviye çıbanı (Kalça çıbanı) : Koyun ve öküzlerden tutulan kene hayvanı şeker, sabra maddeleri karıştırılır macun şeklini alınca çıbanın üzerine sürülürse iyi edermiş.

X. Siğü için (derma) : Habbetelülü isminde bir ot vardır. Bu otun, tohumları toplanır. Vücutun muhtelif yerlerinden çıkan derma sayılır. Bu dermanın sayısınca tellü aç karnına üç sabah içilirse hasta şifa bulurmuş.

XI. Sara (Sinir bozukluğu) : Hastanın sağ kolu bağlanır. En çok şişen damarı bıçakla delinir ve siyah kan çıkarsa sara nöbeti geçermiş. Bununla geçmezse üzerlik tohumları toplanır, ezilir su ile içirilirse sara hastalığı şifa bulurmuş.

XII. Yel : Kenger denen dikenli bir bitki vardır. Bu bitkinin tohumları toplanır. Ateşte yakılır. Yel giren yerin üzerine, bu yanık tohumlar konur, iğne ile delinir, kan çıkınca işe son verilir. Bu ot yel giren yere acil şifa verirmiş.

XIII. Dabın : Makar denilen ve yer altından çıkarılan kırmızı renkte bir toprak vardır. Bu topraktan çay bardağına bir miktar konur, üzerine su ilâve edilir içilirse; kabız olanlara şifa verirmiş.

XIV. Diş ağrısı : Benç denen bir bitki vardır. Bu bitkinin tohumları dövülür, balmumu ile karıştırılır, macun yapılır. Macun kızgın demir üzerine konur. Bu demir bir su kovasının üzerine yerleştirilir. Bir huni alınır, huninin geniş tarafı ilâcın üzerine, ince tarafı dişi ağrıyanın ağzına verilir, ilacı içine çeker, başka bir kişi de eline siyah bir hayvan derisi alır, dişi ağrıyanın kafasına bu postla vurarak : "Bak.. Bak.. Bak!.. Kurtlar suya düştü.." diye feryat eder. Dişi ağrısı bu şekilde acil şifa bulurmuş.

XV. Kafa yarığına karşı : Koyundan bir parça yün alınır, bu yünün beyaz köpüğü çıkana kadar yıkanır, yünden çıkan bu beyaz köpük kafası yarılan kişinin yarasına sürülür, üzerine soğan, tuz, sabun macun yapılarak konur. Üzeri ak bir bezle sarılırsa kafası yarılan şifa bulurmuş.

Maddi Folklor :

Eğin'de Kadın Giysisi

Yazan : Mehmet Hilmî GÜR

Millî ve mahallî oyun göstelerinde giyilen üç etekli entariler, yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar Eğin kadınlarının da bayramlık ve günlük kıyafetleri olmuştur.

17 ve 18 inci yüzyıllardaki Osmanlı Sa-

rayı ve İstanbul giyimi aynen veya bazı küçük değişikliklerle Anadolu'ya geçmiş, Eğin giyimlerine de etkide bulunmuştur. O zamanki kıyafetler bugün ancak köy ve çiftçi kadınları ile gezergü yürük toplumlarının giysisi olarak kalmıştır.

Bu tür giyisilerin, önü yakadan başlayarak eteğe kadar açıktır. Bu entarilerin yanları kalça hizasına kadar yırtmaçlıdır. Kadınlar çalışma zamanı ön eteklerini, bellerine sardıkları kuşak veya kemerlerine iliştirerek çalışmalarını kolaylaştırır. Hele bu entariler hayvana binmede pek elverişli olur. Bu çeşit entarilerin kumaşları imparatorluğun birçok illerinde dokunurdu. Bu illerin başında Bursa gelirdi. Bursa'dan sonra Harput, Diyarbakır, Halep, Şam ve Bağdat'ta da dokunmakta olan bu kumaşlar, dokunulan şehrin ismini alarak satıldığı gibi, desenine göre de isimlendirilirdi. Bazıları da zamanın padişahının adı ile adlandırılırdı. Yabancı ülkelerden gelen kumaşlar ise geldiği ülke ve desene göre adlandırılır ve tanınırdı.

Birçok desenlerini görmediğimiz bu kumaşların adlarını ninelerimizden duyduğumuza ve evvelâ padişah isimlerine göre dokunmuş olanlarından başlayarak şöyle sıralayabiliriz.

Selimiye, Mecidiye, Aziziye, Serâser, Şâhbenek, Sultânî, Sufî, Diba, Mantin, Tafda, Zerbaft, Acem, Altıparmak, Atlas, Çitari, Canfes, Elmadin, Diyarbakır, Harput, Elmasiye, Gezi, Hindiye, Hürsidiye, Kemha, Kırkkalem, Kutnu, Şâliye, Bağdadiye, Meydaniye gibi adlarla birer entarilik halinde satılırdı. Bu kumaşlardan bir kısmı halen Konya Mevlâna Müzesinde teşhir edilmekte ise de koleksiyon birçok önemli desenlerden yoksundur.

Ninelerimizin mirası tek tük kalmış bulunan bu elbiselere hâlâ rastlanmaktadır.

Bu entarilerin altına dize kadar uzun keten ve bürümcük gömlekler ve korsalar giyilir, bele ise şal, kuşak, Van ve Erzurum'un Karakalem gümüş kemerleri ile Sivas veya Halep hasır kemerleri takılırdı.

Eğimli bir sanatkar olan resim ve sanat tarihi öğretmeni Ziya Çizenel'in çizdiği Eğin kadını otantik ve orijinal giysisi ile.

TDK'nun Bilimsel Ödülünü Kazanan Eser :

"Geleneksel Türk Tiyatrosu,, ve And'ın Görüşleri

Türk Dil Kurumu sanat ödülleri, 26 Eylül 1970 Dil Bayramı'nda verildi. Bilim Dalı'ndaki armağanı "Geleneksel Türk Tiyatrosu" adlı eseriyle Metin And kazandı. And, aynı gün Dil Bayramı'nda bulunanlara, eseri nasıl hazırladığını ve duygularını anlattı. Bu konuşmayı, kültürümüze ışık tutması bakımından aynen yayınıyoruz.

T. F. A.

Sayın Başkan, Sayın konuklar :

Bana hak vereceğinizi sanırım, ödül aldıktan sonra önünüzde bu konuda konuşmak zorunda kalmam bana ödül alan kitabı yazmaktan da çetin bir iş göründü. Herşeyden önce çok mutlu ve sevinçli olduğumu belirtmekle sözüme başlayayım. Bu benim Türk Dil Kurumu Bilim ödülü yarışmasına ikinci katılışım. Bundan tam on yıl önce *Kırk Gün Kırk Gece* adlı araştırmamla yarışmaya aday olmuştum. Bir, iki olumlu oy da aldığım öğrendim, ama *Kırk Gün Kırk Gece* kazanamadı diye içim içimi yemişti. Şimdilerde kazanamayan kitabıma yeniden bakıyorum da yargıcılar kurulunun o kitaba ödül vermemekle ne yerinde bir yargıya varmış olduğunu daha iyi anlıyorum. Gerçi o kitaba belki şimdikinden daha çok emek vermiştim, ama böyle bir araştırma yalnız emek ve işçilikle değerlendirilemezdi, dil de o ölçüde önemliydi. O kitabı da özleşmiş bir dille yazmıştım, ne var ki, Osmanlıca düşünmüş, sonra Türkçe'ye çevirmiştim. Bugün *Kırk Gün Kırk Gece*'yi okurken yazarı olan ben bile satırların arasında yer yer takılıyor, anlamakta güçlük çekiyor, kimi yerde acaba ne demek istemişim diye duraksayıp kalıyorum. Suç yalnız benim değildi. Evden başlayarak, orta öğrenimde, Üniversite'de hep eski dille düşünmeye, yazmaya alıştırmıştım. Türkçe düşünme yazma sevgisi bilinci uyandırdığı yıllarda ise eski dilden yeniye geçiş pek kolay olmadı. Çocukluktan gençliğe birikmiş alışkanlıklar, hele bu alışkanlık yaşamımızın hemen her dakikasında kullandığımız dil olunca, bunu yenmek çok güç oluyordu. Düşünceler kalıplaşmış, Osmanlıca tümcellerle dilimin veya kaleminin ucuna geliyor, sonra ben tümcelerdeki eski sözcüklerin yerine yenilerini, Türkçelerini

Karagöz gölge oyununda asıl kişiler yanında yardımcı figür ve göstermelikler de yer alır. Yukarıda bunlardan bazıları görülmektedir.

yerleştireyordum. Böylece ortaya kötü çeviriye çok yakın bir dil çıkıyordu. Gerçi bizden çok daha eski kuşaktan olan kimi yazarlar bu zorlukların üstesinden gelmişlerdi, ancak bu yazarların anlaşılabilir bende olmayan tanrı vergisi yetenekleri, ustalıkları vardı, eski alışkanlıklarını kolayca yenip, Öztürkçe düşünüp yazabiliyorlardı. Yazma sanatı yazılı örneklerle öğrenilir. Deneme yazarı olsaydım Ataça'ya öykünürdüm. Ne yazık ki, araştırma, inceleme, dilinde önümde pek iyi örnekler bulamamıştım. Bugün genç kuşağın böyle bir zorluğu yok. Onlara inreniyorum, özleşmiş dilde düşünüyor, konuşuyor, yazıyor ve bunu doğallıktan ve sindirmişlikten gelen bir kolaylıkla yapıyorlar. Bu da kısa sürede özleşmenin nasıl gelişip yerleştiğini göstermesi bakımından sevindiricidir. İşte ödülü almaktan duyduğum başlıca nedeni bu on yıl içinde dilimi istenilen ölçüde değilse de biraz olsun düzelttiğimi seçkin kişilerden oluşan yargıçlar kurulunun değerlendirmesinden öğrenmem oldu. Bu yüreklendirmenin ve bir çeşit sorumluluk yüklemenin bundan sonraki çalışmalarında itici bir güç olacağına yürekten inanıyorum.

Aldığım ödüldeki bilim, bilimsel yapıt nitelendirmesini yadırgıyorum. Bilim ve bilimselin çok daha yaratıcılık ve yetenek isteyen bir iş olduğunu bildiğimden belki, olsa olsa benimkine bir araştırma denemesi demek bana daha uygun gözüküyor. Edebiyat dalında hikâye, roman, şiir, tiyatro, deneme, çeviri ile bu inceleme ve araştırma arasında büyük ayrımlar var. Saydığım edebiyat türleri herşeyden önce birer sanat yapıtıdır. Hiç yoktan var etmek gibi büyük bir yaratma gücünü gerektiriyor. Bir edebiyatçı kendisinden önceki yazarlardan esinlense bile bu çok dolaylıdır ve iş yaratmaya gelince edebiyatçı tek başınadır, yaptığını hiç yoktan var eder. Araştırmacı, incelemeci ise kendisinden önce aynı konuda çalışmış öncülerle sıkı bir işbirliği ve alışveriş kurmak zorundadır. *Geleneksel Türk Tiyatrosu* kitabımın ilk öncüleri Georg Jacob, Menzel, Ritter gibi yabancılar. En ağırıma giden de Türk kültürünü yabancıların kitaplarından öğrenmekti. Ancak kısa sürede bizde de, başka alanlarda olduğu gibi, bu a-

lanın da öncüleri çıktı. Başta dördü de bugün aramızda bulunmayan bu değerli öncüler sırasıyla Selim Nüzhet Gerçek, Sabri Esat Siyavuşgil, Ahmet Kutsi Tecer ve daha pek yakında toprağa verdiğimiz Refik Ahmet Sevengil'dir. Onlara çok şey borçluyum. Bu değerli incelemeciler olmasaydı belki de geleneksel Türk tiyatrosu hiç yazılamayacaktı. Bu bakımdan bir konunun öncülerinin bulunması, sonraki araştırmacılar için hem bir kolaylık, hem de büyük bir zorluk yaratır. Kolaylığı, yolun aydınlatılması, konunun çerçevesinin ortaya çıkarılması, belli başlı kaynakların saptanmasıyla sonraki incelemecilerin önüne sağlam bir taban konmuş olur. Ancak öncülerin hep konunun kaymağını önceden toplamış olmaları gelir. Sonraki araştırmacının kendisinden öncekilere katkıda bulunması için yeni kaynaklar, yeni yorumlar, yeni buluşlar getirmesi eski kaynaklardaki boşlukları doldurması gerekir ki, bu da oldukça yıldırdı, yorucu bir çalışma ister. Başkalarını bilmem, ancak bir araştırmacı olarak bu işin en tatlı yönü ne toplanmış verilerin düzene sokulması, ne de yayına hazırlanması ve yayınlanmasıdır. Asıl isteklendirici yönü kitaplıklarda, belgeliklerde eski gazeteleri, eski belgeleri taramak, toplamak, çözmek olduğunu sanıyorum. Öyle ki, bu çalışma bir yerde bitip, kitap ortaya çıktıktan sonra insan biraz da üzünç duyuyor, belgeler, eski gazete yapıkları arasında geçirilen o tatlı saatlerin özlemini çekiyor. Neyse ki, konu tükenmemiştir, yeni araştırmalara, incelemelere yer vardır. Nitekim ödül alan *Geleneksel Türk Tiyatrosu* dört ciltlik bir dizinin ilk kitabıdır. Öteki ciltlerin hazırlığı özlemini duyduğum bu tatlı saatleri geri getirdi. Sözlerime son verirken bu yıl bilim dalına önceki yıllardan daha çok aday katılmış olmasını, bu alanda belirli bir gelişmeyi göstermesi bakımından pek sevindirici bulduğumu belirtiyim. Bu katılmanın önümüzdeki yıllarda daha da artmasını gönülden dilerken herkesi sevgi ve saygıyla selâmlarım.

Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz - Ortaoyunu), Metin Anı, Kapak düzeni: Ozan Sağdıç, Renkli fotoğraflar: Hâlık Doğanbey, 350 sayfa, Bilgi Yayınevi - Ankara, 25 lira.

Türkmenler Hakkında

Yazan : Prof. Dr. Ahmet CAFEROĞLU

Kadim insanlığın maddî medeniyet ve kültür merkezlerinden biri olan bugünkü Türkmenistan, Hazar denizinin doğu sahilinden Ceyhun ırmağı kıyılarına güneyde Kopet dağından kuzeydeki Kazakistan ovası ile Kara - Kalpak vahası ve Özbekistan Cumhuriyetinin Hazem eyaletine kadar uzamaktadır. Yüzölçümü 484.800 kilometre kare olan bu Türkmen ülkesi, jeopolitik durumu itibarıyla: Kazakistan, Özbekistan, Kara - Kalpak, Afganistan ve İran gibi Türk - İslâm ülkeleri ile çevrilmiş bulunmaktadır. Bugünkü Sovyet Devlet teşkilâtına göre, Sovyet Sosyalist Türkmen Cumhuriyeti statüsüne tâbidir.

İç idare yapısı yönünden Türkmenistan beş esas bölgeye ayrılmaktadır. Bu taksimat, ülkenin hudutları içerisinde aldığı muazzam karakum gibi verimsiz kumluk sahalar yüzünden, meskûn yerler üzerine ter-tiplenmiştir. Coğrafik silsile üzerine bunlar: Aşkabad; Krasnovodsk - Kızılsu; Merv - Marı; Çarcou ve Taşauz bölgelerinden ibarettir. Her bölgenin kendine göre, şehir, köy, meskûn yerleri vardır. Toplu olarak şöyle bir bölüme tâbi tutulabilirler :

I — Aşkabad eyaleti: Aşkabad, Kızıl - Avrat ve Tecen şehirlerinden ibaret olarak içerisinde 367.900 nüfusu almaktadır.

II — Krasnovodsk = Kızılsu eyaleti : Krasnovodsk (liman şehiri) Nebitdağ; Kazancık şehirleriyle 85.800 nüfusu içerisine alır.

III — Merv = Marı eyaleti: Merv = Bayram - Ali; Ioltan, meskûn yerleri ile 290.400 nüfustan ibarettir.

IV — Çarcou eyaleti: Karcou; Kerki ile 252.900 nüfusu içerisine almaktadır.

V — Taşauz eyaleti: Yalnız Taşauz merkezi ile 255.200 kişilik bir nüfus muntakasını teşkil etmektedir.

1939 yılı sayımına göre Türkmenistan Cumhuriyetinin nüfusu 1.251.900 kişiden ibaret olmuştur. O tarihten zamanımıza kadar olan 25 yıllık zaman farkı esnasındaki nüfus artışını % 2 olarak kabul edersek, bu taktirde bugünkü Türkmenistan nüfusu, rahat rahat 2.000.000'u bulmuş olur. Z. G. Freykin'e göre bu kitlenin 1954 yı-

linda % 60 Türkmenler; % 8,5 Özbek Türkleri; % 4,9 Kazak Türkleri; % 18,7 Ruslar; % 8,7 de diğer milletler teşkil etmiştir.

Lamot Corliss'e göre ise 1945 tarihinde umum Türkmenistan nüfusunun rahat rahat iki milyonu bulduğunu göstermektedir ki, bunun ortalama % 65'i Türkmen olarak kabul edilirse, Türkmenlerin sayısı 1.250.000'i geçmiş olur.

Türkmenistan dışı Türkmenlerin yayılışı şöyle hesaplanabilir :

Afganistan sınırları içerisinde 400.000, Irak'ın çeşitli bölgelerinde 200.000, bugünkü Ön - Asya ülkelerinde 110.000, Kafkasya'da Stavropol eyaletinde 7.000 ki, toplu olarak 717.000 dir.

Böylece Türkiye dışı Türkmenlerin umum nüfusu 2.000.000'u bulmaktadır.

Türkmenlerin özlü ve uzun süreli tarihleri vardır. Selçuklular devletinin kuruluş şerefi bunlara aittir. Bundan dolayı da Türkmenler diğer bir deyimle Oğuzlar, İslâm âlemi için, Ortaçağ Türk halklarının hiçbirine nasip olmayan büyük bir önem kazanmışlardır. Taşdıkları kavim adı olan Türkmen etnomimine ilk defa Kaşgarlı Mahmut'ta raslanmaktadır. Residüddin'e bakılırsa, o yüzyıllarda Türklük hayatında Oğuz ve Türkmen kavim adı, müsterek olmuştur. Kendi aralarında yaşayan milli bir Türkmen efsanesi bu fikri teyid etmektedir. Nitekim XI. yüzyıl Rus vakanüvislerinden Nestor, Türkmenleri "Çormne - Klobuki" yani "Siyah Külahlı" yahut "Kara - Kalpak" ların komşusu olarak göstermektedir. Moğol hareketinde Hazar denizinin doğusundaki verimsiz topraklarda sıkışıp kalmış, Timurlular zamanında ise tedricen Mangışlav yarımadasında yerleşmişlerdir. Oldukça uzun savaş ve mücadele sonunda, bugünkü araziye sahip olmuşlardır.

Türkmen etnomininin türeyişi hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre kelime Türk + imân (İbn Kesir, Mehmet Nesri) bazılarına göre ise Türk + mandan türemiştir. Sonuncusu en doğru olanıdır.

Rus istilâsına kadar Türkmenler kumluktan ibaret ülkelerini hep istiklâl bayrağı altında yaşatmış, Türkistan ve Orta - Asya'nın siyasi kaderinde müessir olmuştur. Şeybani hanın Maveraünnehri zapt eden ordusunda Türkmenler de yer almıştır. 1723 de Kalmuklar, Türkistan'ın bir kısmını ele geçirince, Kazak - Kırgızların Orta ve Küçük - Cüz'leri batıya çekilmiş, Başkurtlar şimale atılmış, Türkmenler de Üst - Yurt yaylasının güneyine sürülmüşlerdir. Türkmenlerin bu şekilde yer değiştirmeleri, muhtelif uruğlara ayrılmalarında önemli rol oynamıştır.

Orta - Asya Türklük istiklâli savaşlarında ve direnmelerinde Türkmenler, kendi hisselerine düşeni, tam manasıyla yapmışlardır. Hele kudretli ve azametli Çarlık Rusyası ordularına karşı direnmeleri, Türkmen tarihinin en şerefli mazisini teşkil etmektedir. Bir avuç Türkmen milliyetçi mücahitlerine karşı harekete geçen Rus ordusunun kumandasında: General Skoblev, General Grodekov, General Kluhovskiy, General Kuropatkin, Kinyar Eristov, Graf Orlov ve saire gibi kodamanlar vazife almışlardır. Her şeyi göze alan Türkmenler, uzun mücadeleler yapmış, çalışmış çabalamış, sert ve buruşmaz yağız çehrelerindeki gurura hâlel getirmeden, nihayet stebin mahrumiyetine, Rus ordusunun kasaplığına boyun eğmiş, vatanın hücre köşelerine çekilmeğe mecbur olmuşlardır. Meşhur Rus tarihçileri ise bu mukaddes Türk direnişini, kendilerine has merhametsiz bir dil ve üslupla tarif ve tasvirden, hiç de hicap duymamışlardır. Nitekim bir aralık Orta - Asya'da barış ve asayişin temin amacı ile gönderilen Rus heyeti reisi, bir Rus generali yazdığı eserinde, Türkmenler hakkında: "Acımaksızın her elimize geçeni imha etmek ve bununla yetinmiyerek ayrıca at ve para üzerine ağır vergiler koymak, Çarımızın en insanî bir davranışı olacaktır" demeye kâfi görmemiş, bir de Rusluk hürsünün kabına sığmaz zehirini şu cümle ile akıtmıştır: "Türkmenler dünya küresinin üzerinde siyah bir lekedir; bunlar insanlığın yüz karasıdır, tahammül edilmemez hayvan soyundan başka bir şey değildir" (= (XX ans de la grande Revolution Socialiste d'octobre, Dergisi, 1937. sayı 9 - 10 - 11 - 12. LURSS en construction; Republique Sociale de Turkménie). Sov-

yet Rus basınından aldığımız bu cümlelerden, mağrur Türkmenin ne gibi bir cehennem düşüğünü tâyin etmek hiç de zor olmasa gerektir. Fakat ne çare ki, 1878 yılı Berlin kongresinde, Rusya'nın Ege Denizine çıkmasını engel olmak üzere İngiltere, Afganistan'ı himaye altına alınca, Rusya da bunu, Türkmenistan'ı ilhakla cevaplandırmıştır (Istoria diplomatii, 1945). Böylece 1880 - 1881 yıllarındaki Ahal - Teke, 1884 yılındaki Merv vahaları ilhakı, 1878 de Türkmenistan'ın bütününe zaptı ile tamamlanmıştır.

Sahanın verimsizliği ve kumluk oluşu Türkmenleri meskün yerlere göre çeşitli uruğlara ayrılmaya mecbur etmiştir. En büyükleri şunlardır: 1) Çavdur (Çavaldur); 2) İmraih (İmir); 3) Yomut; 4) Göklen, 5) Teke; 6) Sarık; 7) Salor; 8) Ersarı... Bunlar dışında Nuratı Türkmenleri Özbekleşmiş, Stavropol'dakiler ise ken dilerini muhafaza etmişlerdir.

Türkmenlerin oldukça zengin folklor ve halk edebiyatı ile beraber bir de klâsik edebiyatları vardır. Halk edebiyatına ait konu ve motifler, diğer şark milletlerinkinin aşağı yukarı aynıdır. Daha fazla eposa düşkünlürlere. Destan mahiyetinde olanlardan bir kısmı kitabi olduğu halde, bir kısmı da sırf Türkmen halk ruhunun mahsulü sayılır. Kitabî olan destanlar arasında "Leyli bile Mecnun", "Yusuf bile Zuleyha", "Şasenem bile Garip", "Zohre bile Tahir", "Asli bile Kerem" ve saire gibileri bulunmaktadır. Bunlardan bilhassa XVIII. yüzyıl şairlerinden Andalibgin "Leyli bile Mecnun" u meşhurdur. Yazarı olan Nurmuhamet Garip Andalib 1711 de doğmuş ve 1770 de vefat etmiştir. Köhne - Urgenç'te yaşamıştır. Hakkında başka bilgimiz yoktur. Folklor menşeli destanlar arasında "Şasem bile Garip" dikkatimizi çekmektedir. Türkmenler arasında geniş bir sevgi toplamıştır.

Halk mahsulü destanlar arasında en çok sevileni "Köroğlu" destanıdır. Yakın ve Uzak Şark illeri arasında geniş şöhret kazanmış olan bu destan, Türkmen ruhunu en yakından ilgilendiren bir konu olmuştur! Kahramanının, Türkmen halkının büyük değer verdiği, halk müdafii rolünde oluşudur. Kahramanları umumiyetle Türkmen muhayyyesi mahsulü olup, yerli adlarla adlandırılmışlardır.

Klâsik Türkmen edebiyatına gelince, doğuşu itibariyle Türkmenistanlı sayılması gereken Ahmed Yasevi (ölümü 1166) ve muakibi bulunan "Kissa-ı Yusup" yazarı Ali ve XV. yüzyıl Türkmen şairlerinden Benaf istisna edilecek olunursa, Çağatay Türkçesi ile yazmasına rağmen, ilk Türkmen klâsik şairi olarak Mahtum-Kuli'nin babası olan Azadi'yi (1700 - 1760) görmekteyiz. Didaktik cereyana mensup, İslâm - tavavvuf görüşünü belirtmekte idi. Asıl klâsik edebiyatı temsil edenler ise: Mahtum - Kuli, Kerime, Molla - Nepes, Seidi, Zelili ve diğerleri idi. Herbiri Türkmen Klâsik edebiyatının birer şahsiyeti olan bu şairlerin Türkmen tefekkürü ve istiklâl mücadelesi üzerinde geniş tepkileri olmuştur. Bilhassa Kahtum - Kuli ile Kemine'nin eserlerinde, Türkmen birliğiyle düşmana karşı kahramanca göğüs germesi birer konu olarak ele alınmış, millî ruhun okşanmasına çalışılmıştır.

Bunlardan Mahdum - Kuli, XVIII. yüzyılın 30 - 80 yılları arasında yaşamıştır. Hakkında tam bilgiye sahip değiliz. Rivayet kabilinden hakkında söylenene bakılırsa: Karı - kale eyaletinin Gurgen şehri yöresindeki Hacı - Kovşan'da dünyaya gelmiştir. Babası biraz yukarıda işaret edildiği gibi, meşhur şairlerden Devlet Mehmet Azadi idi. İlk tahsilinden sonra Hive'de Şir - Gazi ve İdris - Baba medreselerine devam etmiştir. Ayrıca Buhara'nın "Kükeltaş" medresesinde de tahsil yapmıştır.

Şiirlerinden anlaşıldığı üzere Astrahan, Azerbaycan, Afganistan ve İran'ı ziyaret etmiştir. Çocuklarını kaybetmiştir. Şiirlerinde ayrılık, gurbet gibi acıklı hislere geniş yer vermiştir. Bununla beraber halkın ruhuna tercüman olarak onlara millî Türkmen gururunu aşlamaktan da geri kalmamıştır. Yerli ağır ve gerici hayat şartlarının ağırlığını eserinde sezdirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı da şiirlerinde, gerçek Türkmen hayatını ve tipini bulmak kolaydır. O, daima, ülkesine göz diken millî düşmanın kuvvetli tepkisi altında, vatanının havasını teneffüs etmiş, milletini istiklâle, mücadeleye ve şahadete teşvik eylemiştir.

Dili tamamiyle halk dilidir. Klâsik edebiyat dilinin esaretinden kurtulmuştur.

Ustatlarının fikri ve millî görüşlerini paylaşımlar arasında başta XVIII. yüzyıl

sonu ile XIX. yüzyıl başlarında yaşamış olan Seidi ile Zelili bulunmaktadır. Her ikisinin yaratılış muhayyesi ve tasvir konusu müşterektir. Beraberce gurbet hayatının acısını çekmiş Mahtum - Kuli'nin terbiyesini almışlardır. Vatan hasreti, düşman istilâsı, müdafaa yetersizliği şiirlerinin ana motifleridir. Yardımlaşma acizi içerisinde bulunuşlarından mütevellit millet ve halktan af dileme acısı, şiirlerine derin bir elem hissi katmıştır. Bu suretle Mahtum - Kuli ile Seidi ve Zelili, Türkmen vatanperverliğini terennümde bir birlik kurmuş, onu bugünkü istiklâl hasretlisi vatandaşlarına miras bırakmışlardır.

İlhamını Mahtum - Kuli'den alan Kemine, aynı vatan aşkının ve hasretinin meclubu idi. Mizan yolu ile çağının millî kusurlarını ele almış, halkın millet oluşu yolundaki kalkınmasını, yükselmesini anlatmaya koyulmuştur. Hatta ruhani sınıfın gericiliğini çekinmeden parmağına dolamıştır. Bu yüzden "avam halk" şairi ünvanını almıştır.

Mehmet Veli Kemine Serahs'ta dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkında başka bir bilgimiz yoktur. Yazılı eser olarak bir şey de bırakmış değildir. Fakat şiirleri halk arasında unutulmaz bir yayılım sevgisi bulmuş, halk hayatının gündelik motifleri içerisinde kökleşmiş kalmıştır. O kadar ki, bazı temleri ve görüşleri halk edebiyatına mal edilmiş, bazı deyimleri de atasözü karakteri almıştır. Aşağı yukarı Türkmenistan'ın bir nevi "Hoca Nasreddin"liğine erişmiştir. Fakir, fakat milliyetçi bir halk şairi idi.

Müstevliye karşı millî mücadele yıllarında yaşamış olan Türkmen şairlerinin lirikleri arasında Molla - Nepes de bulunmaktadır. 1810 yılında Merv şehri yöresinde doğmuştur. Milletinin birbiri kovalayan zaferinden derin bir haz duyan şair, millî Türkmen birliğini terennüm etmiş istiklâlcî gururunu severek milleti ile paylaşmıştır. Kemine'nin arkadaşı ve dostu idi. Şair ve musikî üstadı idi. Bahşi idi. Şarkın klâsik şairlerinin çağırında yürümeye çalışmıştır. "Gelişmişem" adlı poeminde "aşkın gücünü" terennüm etmiştir.

XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında yetişmiş şairler arasında Mişkin Kılıç - Molla Kılıç; Bayram - Şahr; Kor

Molla Murat; Durdu Kılıç ve saire gibi Türkmen millî gururunu okşayan bahşı - şairler de yetmişlerdir. Hepsinde Türkmenistan kumluğu, verimsizliğine rağmen cennet vatan olarak yaşatılmış, Oğuz boylarının ecdatlarına lâyük millî bir gurur köşesi ayrılmıştır.

Türkmen şivesi, "Cenup Türkçesi" yani: "Oğuz" bölümünün temelini teşkil etmektedir. Kendi bilgilerince Türkmen şivesi, başlıca üç müstakil devre yaşanmıştır: 1) Kadim devre - XVIII yüzyıla kadar, 2) XVIII. yüzyılın başından istilâ devrine kadar, 3) Komünist işgali devri. Birinci Kadim devre en iyi Kaşgarlı Mahmud'un "Divan" ında temsil edilmiştir. İkinci devre Türkmen klâsik şairlerinin işledikleri yazı dili olmuştur. Şimdiki Türkmençe ise komünistlerin zoru ile vücuda getirilen matbuat dilidir. Karakter itibariyle Azerî Türkçesine en yakın olan şubelerdendir. Türkmen şivesi bilginlerce, oldukça övüldür.

Ana Türkmen ocağından uzak Kuzey - Kafkasya'nın Stavropol vilâyetindeki Türkmenler de milliyetinden hiçbirsey kaybetmeden, dilini, örfünü ve geleneğini, ana vatanda imiş gibi aynen muhafaza etmektedirler. Çavdur, Sonçacı ve İkdir boyundandırlar, Kendilerine göre ağızları vardır.

Göçebelik hayat tarzını, severek ve can atarak benimsedikleri halde, Türkmen mükemmel ekinci'dir. Teke Türkmen tarlasının verimi ifade edilemez derecede zengindir. Pamuk, buğday, pirinç gibi mahsulleri, bugün komünist gözünü doyuracak kadar boldur. Hele bostancılıkları, dünyaca meşhurdur. Çarcou kavunu dillere destandir. Tıpkı Türkmenin emeği, cesareti ve kahramanlığı gibi. Eski "Dedem Korkut" un unutulmaz evlâtlarındandır. Dokudukları halılar dünya evinin süsüdür. Rus yazarlarına göre Türkmen kadını, münakaşa kaldırmavacak kadar güzeldir. Fakat bu güzellik aynı zamanda Türkmen tabiatının şerefli bir gururudur.

Bize gelen KITAPLAR

● Yugoslavya Tuzla Doğu Bosna Müzesi : "Çıncı ı Grada, Za Kulturunu İstoriyu Istoçne Bosne . Doğu Bosna Kültür Tarihine Ait Yazılar ve Dokümanlar". Muzej Istoçne Bosne U Tuzli. Sorumlu hazırlayıcı: Milica D. Kosorić. Teknik yönetmen : Zivarad Markoviç. Kitap VIII, Tuzla 1970. 24 X 17 Cm. boyunda, 48 yaprak tablo, 92 sayfa metin, fiyatı yazılı değil.

● Mustafa ERTAŞ : "Tekerleğin Değmediği Yer". Ermenek hakkında bilgiler, folkloru, kültürü, Karaca Oğlan ve öteki şairler hakkında notlar. İstanbul'da Ankara Caddesinde Keskin Kolor Kartpostalcılık L. Ortaklığında, Konya'da İplikçi Cami karşısında Canatan kitabevinde satılmaktadır. 20 X 14 boyunda, 84 sayfa, 5 lira.

● Şeyh BEDREDDİN - Cemil YENER : "Vâridat". Din ve düşünce hakkında görüşler. Bugünkü dile çevirenin dip notlarıyla, Elif Kitabevi Yayınları: 22. 20 X 13,5 boyunda, 126 sayfa, 7,5 lira.

● Varlık Yayınevi : "Varlık Yılığ, 1971". 1970'e toplu bir bakış, 1970 de sanat, toplu soruşturmamız, Türkiye'de yılın o'ayları, Yılın düşünceleri, 1970'in kitapları. Siirler ve Hikâyeler bölümleri. Varlık Yılığ: 12. 16,5 X 12 boyunda, 640 sayfa, 15 lira.

● Behçet NECATİGİL : "Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü". 120 çağdaş yazarımızın 400 eseri. Varlık Faydalı Kitaplar: 106. 16,5 X 12 boyunda, 368 sayfa, 15 lira.

● Joseph LAJUGIE . Samih TIRYAKIOĞLU : "Ekonomik Doktrinler". Varlık Faydalı Kitaplar: 107. 16,5 X 12 boyunda, 190 sayfa, 5 lira.

● Mehmet Turan YARAR : "Asalakbilim Terimleri Sözlüğü". Tufeyli ve parazit canlılar lûgati. TDK Yayınları: 315. 20 X 14 boyunda, 214 sayfa, 10 lira.

● Vasfi BİNGÖL (Bugünkü dile çeviren) : "Atatürk'ün Millî Eğitimiyle İli-

Kitaplar Arasında :

"Mânilerimiz,"

Yazan : Muzaffer UYGUNER

Mânilerimiz üzerine bugüne kadar yayımlanmış kitapların sayısı pek çok sayılmaz. Hele, bunları bilimsel bir yöntemle inceleyen, çeşitli yerlerden yapılan derlemeleri birbiriyle karşılaştıran, derleme yerlerini gösteren bir kitap yayımlanmamıştır. Çıkan kitaplar ya bir bölgedeki derlemeleri toplamakta, ya da derlenmiş mânileri harf sırasına göre bazen de gelişmiş güzel vermektedir. Milliyet Yayınları arasında çıkan *Mânilerimiz* adlı kitap da harf sırasını esas almıştır. Ancak, bu gibi derlemelerle ilgili sıralamada dizelerin son harfleri esas alınırken bu kitapta ilk dizelerin ilk harfi esas tutulmuştur. Bu, bir bakıma doğru ise de hem geleneğe aykırıdır, hem de bu sıralama ile mânileri izlemek güç olmaktadır. Çünkü, ilk dizelerin ilk harfleri çeşitli nedenlerle değişik çok kez. Sözelgelişi, "Ak güvercin olaydım" şeklinde ilk dize, çok kez de "Bir güvercin olaydım" şeklinde derlenebilir. Çünkü o bölgede öyle söylenmekte olabilir. Böylece, bunların arasında ilgi kurulması güçleşir. Nedenise, Milliyet'in derleyicisi M. Hasan Göksu (Tanık Dursun K.) bu genel yoldan ayrılmıştır.

Göksu'nun, yurt içinde ve dışında çıkmış kitapları gözden geçirdiği, görebildiği ve bulabildiği dergileri elden geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak, daha birçok derginin bu inceleme sırasında gözden kaçtığı anlaşılmaktadır.

Mânilerimiz, Türk mânilerinin büyük bir bölümünü toplamış bir kitap olarak ilginçtir. Ancak, ileride yapılacak bilimsel incelemelere katkıda bulunacak bir nitelikte değildir. Konuya eğilecek bir inceleme-

cinin, Göksu'nun yaptığı bütün işleri yeniden yapması ve kaynaklarını belirtmesi gerekir.

Göksu'nun harf sıralaması da tam değildir. İlk dizelerdeki ikinci ve üçüncü harfler gözönünde tutulmadığından aynı harfle başlayıp ikinci harfi de aynı olan birçok mâni birçok sayfaya dağılmıştır. Böylece, ufak tefek değişiklikler, asıl benzerlikler görülememektedir kolay kolay. Öyle anlaşılıyor ki, derleme yapılırken bulunan metin parçaları, üzerinde çalışılmadan, parça parça sıralanmıştır. Sözelgelişi H harfinin ilk mânisi (*Halvı serdim taşa / Vurgunum hilâl kaşa / Sen kurtardın bu dertten / Sevdiğim binler yaşa*) 36 nci mâni olarak (*Halvı serdim taşa / Vurgunum hilâl kaşa / Beni kurtarm dertten / Sevdiğim binler yaşa*) da yer almıştır. Buradaki değişiklik, yalnızca bozuk bir üçüncü dizedir. Bunları çoğaltmakta bir yarar görmüyorum.

Kitaptaki mâni sayısı şöyledir :

A	590	N	14
B	309	O	31
C	24	Ö	11
Ç	124	P	44
D	182	R	12
E	159	S	184
F	21	Ş	51
G	171	T	54
H	49	U	40
I	14	Ü	11
İ	64	V	8
K	384	Y	84
L	20	Z	8
M	133		

gilli *Düşünce ve Buyruklar*". TDK Tanıtma Yayınları. Çeşitli Konular Dizisi: 10. 20 X 14 boyunda, 64 sayfa, 3 lira.

● Mehmet BAHÇECİ (Hazırlayan) : "Atatürk İçin Şiirler". TDK Tanıtma Yayınları. Çeşitli Konular Dizisi: 11. 20 X 14 boyunda, 164 sayfa, 7 lira.

Mânilerimiz, çok miktarda mâniyi topayan bir kitaptır. Kaynakların bazılarını göstermesi, baştarafına bazı bilgiler eklenmesi faydalı olarak nitelenebilir.

(1) M. Hasan Göksu, *Mânilerimiz*, Türk mânileri, Milliyet Yayını, İstanbul 1970, 335 sayfa, fiyatı 15 lira.

Arastirmalar :

Bu Deyiş Yunus Emre'nin Olamaz

Yazan : Nejat BIRDOĞAN

Milliyet gazetesi yazarlarından İsmail Cem'in çok titiz bir emek sonucu çıkardığı "Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi" adlı değerli yapıtın 271 inci sayfasında Yunus Emre'nin olduğu yazılan bir şiir yer almış. Şiiri olduğu gibi yazıyoruz.

*Sol beylerin ettikleri,
Tamu yanlış tuttukları (1),
Kavga üzere gittikleri,
Yaktıkları can olusar.*

*Beyler elvan gül üstünde,
Zevk-u işretin mestinde,
Ahd-u aman var destinde,
Seslerimiz ban olusar.*

*Gitti beyler mürrüvveti,
Bindikleri Arap atı.
Yedikleri insan eti,
İçtikleri kan olusar.*

*Aşık Yunus der, "Ey beyler,
Toprak insansız ne eyler?
Yağmalandı gitti köyler,
Bir bozuk düzen olusar.."*

Sayfanın altında bir dip notu olarak "İlk, üç ve son dörtlülükler Erol Toy tarafından Türkmenler arasından derlenmiştir." yazısı var. 2 nci dörtlülüğün nereden alındığı belli değil. Biz, bu deyişin Yunus Emre tarafından söylendiğini kabul edemiyoruz. Bu yüzden bu yazı ele alındı. Okuyucularımıza, bu karşı çıkışımızın nedenlerini sıralıyalım.

1 — Yunus Emre'nin yaşadığı çağ ve çevre Anadolu'da henüz beylerin oluşmadığı bir dönemdir. Anadolu Selçuklu'larında yönetim ve asker beylerinin halkı sömürmeğe çalışan beylerden olmadıkları açıktır. Din önderleri ise aslında Yunus'un istediği ve sevdiği aydınlatıcılardır. Yunus'un kendisi Taptuk'a kapılanmış bir ustanın gerekliliğini savunmuştur.

*Yunus'a Taptuk'tan oldu, Hem Barak'tan
Saltuk'a.*

Dizesi bu gerekliliğin savunmasıdır. Ayrıca Yunus,

*Şeyh ü danışmend ü veli, Cümlesi birdürür
yolu.*

*Yunustur dervişler kulu, Taptuk gibi ser-
veri var.*

Dizeleri ile de o dönemde (saymak gerekirse) toplum ileri gelenlerinin (o dönem

beylerinin) kutluluğunu ileri sürmüştür. Kaldı ki o dönem beyleri her an için din ulularının koltuğuna sığınmış ve onlardan himmet beklemişlerdir. Yunus'un divanında adı geçen Seydi Balum, Germiyan Beyi'nin oğlu ve Geyikli Baba'nın mürididir (Yunus Emre ve Tasavvuf. A. Gölpınarlı. S. 10 - 11). Din ulusu Yunus, çevresinde bozuk düzen beylerini görmemiştir ki, bu deyişi söylesin.

Anadolu'da beylerin oluşumu sayın İsmail Cem'in de adını andığımız kitabında belirttikleri üzere 1550' den sonradır (Tür. Geri Kal. Tarihi. S. 155). Yunusa özgüllüğü yazılan deyişte sözü ve eleştirisi yapılan beylerin 1550 den önce olmadığını, Yunus çağındaki beylerin ayrı olduklarını ve düzenin yapısını etkilemediğini aynı kitabın 154 ncü sayfasından öğreniyoruz.

2 — Deyişte savunması yapılan toprak düşüncesi de Yunus Emre'nin olamaz. Yunus çağındaki toprak düzeni Halife 2. Ömer çağında geliştirilmiş İslâm Hukuku'na dayanır. Anadolu Selçukluları bu sistemi dayandır. Anadolu Selçuklularından almışlardır. En büyük çiftliği 150 dönümü geçemeyeceği bu düzende ve çağda Yunus, toprağı niye ele alsın.

3 — Derlemelerin Türkmenler arasından yapıldığı görünüşüne de katılmıyoruz. Çünkü, Türkmenlik bugün Caferî mezhebinden doğan batını tarikatların Alevilik ve Bektaşılık kollarıyla Anadolu'da yayılan inanışları taşıyanlara verilen addır. İran şiiiliğinin etkisi ile Kars-Iğdır yöresinde, Hoca Ahmet Yesevi-Hacı Bektaş etkisi ile de Erzincan, Sivas Bölgesi ile Orta Anadolu'nun diğer kesimlerinde yayılmıştır. Bugün tam anlamıyla bir Türkmen Ulusu olan Yunus'un deyişleri, bu alevî halkı arasında yoktur. Alevilerin Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Hatayi v.b. anlatımı ile yapılan deyişleri yani düvazdehleri, mersiyeleri, devriyeleri çok tuttuklarını, Yunusun deyişlerinin ise daha çok Sün-niler arasında ve özellikle Mevlit okunması sırasında ele alındığını, o yörelerde büyümüş bir kimse olarak belirtelim. Ayrıca halk deyişi çalışmalarında derlemenin yapıldığı yer ve kişinin de yazılması gerekli-

Gelenekler :

Yozgat Köylerinde Nişan ve Dügün

— I —

Yazan : Muhsin KÖKTÜRK

ÖNSÖZ

Yozgat, kendi küçük ama, tarihi eski ve büyük bir kenttir. Bu nedenle köklü gelenek ve göreneklere sahiptir. Yozgat ve çevresel folkloru hakkında baş vurulacak temel bir kaynak hemen hemen yok gibidir. Bu güne dek ortaya konan yapıtlar kent tarihini vermekten öteye gidememiştir. A. Fevzi Koç'un "Bütün Yönleriyle Yozgat" adlı yapıtı, Süleyman Duygunun "Çapanoğulları Tarihi" ve "İl Yılığ" bu bakımdan doyurucu değildir. Maarif Vekilliği Eski Eserler Umum Müdürü Hamit Zübeyr Koşay'ın "Türk Dügünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme" adlı kitabı bu çalışma için en yararlı kaynak olmuştur.

Kent folkloru üzerinde yeterince kaynak

dir. Bu Erol Toy'un derlemesinde yoktur.

4 — "Olusar" redifinde gördüğümüz "sar" eki Yunus'ta çok görülmektedir. Ancak deyişin dizelerindeki ölçü 8 lidir. Yunus'ta böyle bir ölçü yoktur. Yunus, muşammât türünde yazmaktadır. Yunusta hiç dörtlülük ve dolayısıyla 8 li yazılış yoktur. Her ne kadar 2 dizeyi yanyana ekleyip bir dize gibi gösterme mümkünse de elimizdeki bu deyişin böyle bir olanağı, içtenliğini bozması ve çok kısa bir deyiş birakması yönünden yoktur.

5 — Bu deyişteki güzellikler ve gerçekler saklanamaz. Ancak son zamanlarda görülen bir yanlış özentiden söz edelim. Çoğu yazarlarımız toplumumuzun kutlu tuttuğu her bilgiye, her alanda söz söylemek istemektedir. Yunusa da bu deyiş böylece yamanmıştır. Deyişin Yunusun olmadığını, olamayacağını yukarıda açıkladık. Bu deyişin Sayın Erol Toy'u Yunus yargısına götürmesinin nedenlerini de yukarıdaki özentiyeye bağlıyoruz. Biz, bir folklor araştırmacıyız. Deyişi, bu bakımdan ele aldık. Yoksa ne Erol Toy'a, ne İsmail Cem'e ne de deyişin içtenliğine ve güzelliğine sözünüz yok. — Olusar redifi olmasa 2 nci dörtlülüğe Ercişli Emrah. 3 ve 4 ncü dörtlülükler de Dadaloğlu imzasını koyardık. Simdilik in uygun görünüş, deyişin altında Erol Toy imzasıdır.

(1) Tamu'nun Kamu olması mümkündür.

olmayışı böyle bir çalışmaya engel olmamıştır. Ben bu küçük incelemeyi canlı kaynaklar yolu ile hazırlamaya çalıştım. Bu amaçla Yozgat'ın kimi köylerine giderek köyün en yaşlıları ile konuştum. Bir köy düğününü yerinde izledim. Kanımca bu araştırma yüzeysel olan ve bir çok kısa bilgiler veren kitaplardan daha yararlı ve sağlam oldu.

Kuşkusuz ki, çok köyü olan bir kentte, tüm köyleri gezmek olanaksızdır. Bu yüzden kimi eksiklerin olacağı doğaldır. Ufak tefek ayrıcalıklar dışında tüm köylerimizde düğünler aynı biçimde sürdürülmektedir. Ayrıcalıklar daha çok etnik öbekler arasında olmaktadır. Bu ayrıcalıklar yeri geldikçe belirtilecektir.

Sunu da belirtmek isterim: Yozgat'ın il merkezinde yapılan düğünlerle köydekiler arasında büyük değişiklikler göze çarpmaktadır. Kent toplum yapısı ile köy toplum yapısı arasındaki ayrıcalıklardan doğan bu özellikler de yeri geldikçe köy düğünü temel olmak üzere ortaya konmuştur. Kent insanının bir takım yan etmenlere açık oluşu kent düğünlerinin yozlaşmasına ve özgünlüğünü yitirmesine neden olmuştur.

"Yozgat Köylerinde Nişan ve Dügün" başlıklı bu tez, köylerde tüm özgünlüğüyle sürdürülmekte olan düğünlerin yazılı bir metin halinde toplanmasını sağlamıştır. Bu nedenle yararlı olacağı kanısındayım.

Çalışmalarım sırasında bana yol gösteren sayın öğretmenim, Sükrü Kurgan'a, bana kitap bularak yardımcı olan sayın Cahit Kinay'a ve bu çalışmanın oluşumunu temellendiren yüce köy halkına sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

Her şeyi özgün ve güçlü olan halkımızın mutlu olması dileğiyle...

★ ★ ★

EVLENME ÇAĞINA GİRİŞ

NIŞAN

Yozgat köylerinde evlenme çağı, gerek kız ve gerekse erkeklerde 15 - 18 yaşları arasındadır. Kız ile erkek arasında pek yaş farkı gözetilmez. Köylerde erkeklerin küçük yaşlarda evlendirilmelerinin birtakım nedenleri vardır: Bunlar içersinde en önemli olanı insan gücüne karşı duyulan gereksinim (ihtiyaç) dir. Köylüler, geçimlerini topraktan sağlayan üreticilerdir.

Toprakta çalışacak ve üretime katkıda bulunacak güce gereksinim duyan bu insanlar, bu işi ücretsiz yapacak gücü, insanı bulma zorunluluğu sonucu, oğullarını bir an önce evlendirme yoluna giderler. Böylece eve gelecek gelin, tarlada çalışacak ırğatın yerini alacaktır. Erken evlendirmede ikinci bir neden de babaların, anaların çocuklarının "mürüvvetini" görmek isteşileridir.

NIŞAN ÖNCESİ

Sonuç olarak, çoğu kez kız ya da erkeklerin yaşı onbeşi geçti mi ana babayı bir kaygıdır ahr. Kız tarafı kızını, oğlan tarafı oğlunu evermek ister. Kız tarafı, kızına uygun bir talibin çıkmasını arzularken oğlan tarafı da oğullarına lâyük bir kız bulma çabasına düşer. Oğul anası, gönlünden geçirdiği kuzlardan birini seçecektir oğluna. Bu nedenle harekete geçer ana-baba.

GÖRÜCÜ GİTME

Köylerde evlenme görücü usulüyle olmaktadır. Oğlan tarafı oğullarına almak istedikleri kızı görmeye giderler. Kız tarafı onların ne amaçla geldiklerini bilmez. Görücü ana - baba eğer kızı beğenirlerse "Dünürücü Gitmeye" karar verirler.

Görücü giden ana - babanın beğendiği kızı almak zorundadır oğul.

DÜNÜRÜCÜ GİTME

Beğendiği kızı oğluna almak isteyen ana - baba, iki yakın komşusunu ya da iki akrabasını yanına alarak kız evine giderler. Buna "Dünürücü Gitme" denir.

Dünürücü kişiler biraz havadan sudan konuştuktan sonra asıl amaçlarını açıklarlar, ve "Allahın emri, Peygamberin kavli" ile kızı oğullarına isterler. Kız evi oğlan tarafını tanısın tanimasın, düşünmek için belirli bir süre ister. Köy yerinde akrabalarla danışmadan bu tür bir işe girilmez. Böylece hem onları gücendir-memiş olurlar, hem de bu denli önemli bir kararı sağlam olarak verirler.

Dünürücüler bir zaman sonra yine gelmek üzere ayrılırlar.

BAŞLIK

Dünürücüler, kız evine tanındıkları süre bitince yeniden giderler. Kız tarafı kararını bildirir. Kızlarını vermeyi kabulleniyorsa başlık konusunda anlaşmaya varırlar. Başlık, kızın getireceği çeyize, kızın düğün harcamalarına karşı erkek tarafı-

nın verdiği para, tarla, bağ ve buna benzer değerlerdir. Kız evi, başlık parasını çokluk düğünde kullanır. Başlık parası köylerde en az beş bin liradan başlar, kız tarafının durumuna göre yirmi bin liraya dek çıkar. Başlık parasını fazla isteme bir şeref sorunudur köylülerce...

* * *

NIŞANDA KARAR KILMA VE SON HAZIRLIKLAR

Başlık konusunda anlaşmaya varıldıktan sonra nişan günü saptanır. Çoğu kez saptanan (tespit edilen) bu gün, ya perşembe ya da pazardır. Bu günler köylülerce uğurlu sayılır.

Nişan gününün kararlaştırılmasından sonra kente gidilip nişan kaydı yaptırılır. Kente gidildiğinde nişanlanacak kıza, bir kat elbiselik, taç, taç için gerekli tel, eldiven, mum ve parmağına takılmak üzere "Bekdik" denen gümüş bir yüzük alınır. Ayrıca, kız yakınlarına (ana, baba, kardeş, amca, dayı v.s.) da birtakım hediyeler alınır ki, buna "Yolluk", bu işleme de "Yolluk Alma" denir.

NIŞANA ÇAĞRI

Kararlaştırılan nişan gününü köylüye duyurmak ve onları nişana çağırarak için bir kadın ve bir erkek çağırıcı "davetçi" olarak görevlendirilir. Davetçiler kapı kapı dolaşarak konu komşuyu nişana çağırırlar.

Nişana çağırılan konuklar önce erkek evine gelirler, bir odaya alınırlar. Oğlan evinde konuklara çay sunulur. Komşular: "Gözün aydın Efendi, Allah hayırlı uğurlu etsin" diyerek kutlarlar oğlan tarafını. Oğlan anası da: "Darısı sizinkilere olsun" der, yanıtlar (cevaplar) kutlamayı. Bu ara davetçi kadın, köyün genç kızlarını oğlan evinin avlusuna toplamıştır.

KIZ EVINE GİDİŞ

Oğlan evinde çörekler yapılır, tavuk, kaz-kesilir ve bir heybenin gözüne konur. Önceden alınan yolluklar da heybenin ötek gözüne yerleştirilerek bir odada saklanır. Bütün bu işler öğleye değin tamamlanır.

Bu ara oğlan evinden kız evine şu haber iletilir: "Hazır olun. Nişancı geliyor". Odadaki eşyalar çıkarılır, üzerine bir seccade atılır ve bir eşeğe yüklenir. Çocuklardan biri de hayvanın üzerine bi-

ner. Bir sini üzerine nişanlanacak kızın giysileri konur ve kıvrakla örtülür. İki kadın başları üzerinde taşırlar bunları. Ve karşılığında para alırlar. Bunun dışında öteki siniye, üzüm, şeker, biraz da çerez konulur. Bu yük kız evine indirilir.

Kız tarafı odanın birine bir kazan getirir. Oğlan evinden gelen şeker, şerbet yapılır.

Kız evinin kadınlar odasına: "Oğlan evi şerbete geliyor" diye haber salınır. Oğlan tarafından iki erkek şerbet istemeye gelirler. Şerbeti karıştıran kadın: "Tas batmıyor, veremem" der. Düğün sahibi kadına töresini verir ve şerbeti helkelerle alır. Bir helke kız evindekilere, iki helke de nişanın takılacağı avluya dört sini yiyeceklerle gönderilir. Şerbetler sunulur ve içilir.

BAŞ ÖVME

Kız bir sandalyeye oturtulur, yönü Kibleye çevrilir. Orada bulunanlar, oradan yani aralarından bir kadını baş övücü olarak seçerler. Övücü kadın eline bir tef alır, gelinin görümcelerini oyuna çağırır. Baş öven bir türkü tutturur. Yanık ve ağlatıcı bir türküdür bu :

Elimi soktum astarta

Elimi kesti testere

Mevlâm şirinlik göstere

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağız tatlı olsun

Kurdular düğün aşını

O döver kınan başını

Çağırın kınan kardaşını

Kız anam kınan kutlu olsun

Yarının ağız tatlı olsun

Biner atın iyisine

Çıkar yolun kıvısına

Çağırın bey dayısına

Ayrılık anam ayrılık

Ayrılık eşim ayrılık

Saç ağası saçtan yüce

Görelim ayrılık nice

Sen duracaksın bu gece

Ayrılık anam ayrılık

Ayrılık eşim ayrılık

Atımın kuyruğu saçak

Sineme vurdular bıçak

Ayrılık günlerin geçcek

Ayrılık anam ayrılık

Ayrılık eşim ayrılık

SACI ADETTİ

Baş övme bitince kadının biri ortaya çıkar, kıza gelen hediyeleri okur. Bu ade-

te "Saçı Okuma" denir.

"Kızın kayınbabası aldı, kaynanası aldı"

Daha sonra oğlan tarafının gelen hediyelerin okunmasına devam edilir.

Geline yeni elbiseleri giydirilir, tacı takılır, kıvrığı örtülür. Avlu kapısının önüne iki kadın dikilir. Bu kadınlar şerbet dağıtacaklardır. Yakın akrabalar dışındaki avludan çıkarken şerbet sunulur. Gelin avlu kapısında el öperken herkes gücü oramında para verir.

Konuklar dağılduktan sonra, kız evi oğlan tarafına çay sunar. Her iki taraf nişanın hayırlı uğurlu olmasını diler. Oğlan evi kız evini terkeder. Kız evi kendi arasında toplanarak hediyeler üzerinde konuşurlar :

"Ahmet Ağa kıza verdi."

Cemile Hatun kıza verdi."

Daha sonra dağılırlar, nişan sona erer.

DÜRÜ GÖNDERME

Nişanda damat bulunmadığı için, kız evi nişanlanan erkeğe bir takım elbise, iç çamaşırı, yüzük, anasına ve yakınlarına da hediyeler gönderir. Buna "Dürü Gönderme" denir. Kız evi ayrıca çörek yapıp tavuk keser. Akşam olunca el lâmbalarını alıp çıkarlar yola. Oğlan evine varırlar. Önceden haber verildiği için oğlan evi yemek hazırlamıştır. Yemekler yenilir, çaylar içilir. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı odalarda toplanırlar. Aradan biraz zaman geçince kız akrabalarından biri: "Sinileri getirin de hediyeleri koyalım" der. Hediyeler dağıtılır. Nişanlanan erkeğin hediyeleri ayrı bir sinidedir.

Erkek odanın birinde elbiselerini giyer, yüzüğünü takar. Bu ara kızlar ve erkekler ayrı ayrı odalarda çeşitli oyunlar oynarlar. Yaşlılar aralarında konuşurlar. Akşam geç vakit dağılırlar (1).

* * *

D Ü Ğ Ü N

Yozgat köylerinde nişanlılık süresi çoğu kez uzun sürer. Bu süre erkek tarafının (oğlan evinin) para gücüne bağlıdır. Erkek tarafının varlığı pek yerinde değilse üç ya da dört yıl sürebilir bu devir. Erkek tarafı başlık parası biriktirir, düğün harcamaları için gerekli parayı bulmaya çalışır. Tüm olanaklar sağlanınca düğün günü tespit edilir. Düğünlerin başlangıcı pazar ya da perşembe günleri baş-

latılır. Bu günlerde düğüne başlamak uğurlu sayılıp bir gelenek halini almıştır. Düğünler dört gün sürer. Düğün süresince yer alan her günün özel bir adı ve kendine özgü nitelikleri vardır. Bu günler şunlardır :

- 1 — Okuntu,
- 2 — Un kaldırma,
- 3 — Kına ve Kekil,
- 4 — Gelin çıkarma.

OKUNTU GÜNÜ

Okuntu "Düğüne Çağrı" demektir. Okuntu gününde bir kadın ve yaşlı bir erkek okuntu dağıtmakla görevlendirilir. Bu kişiler, hem oğlan hem de kız evinin okuntu olarak gönderdikleri, "Un, çerez, kaz, tavuk ve buna benzer" hediyeleri komşuya dağıtırlar.

Özellikle yakın akrabalara okuntu olarak canlı hayvan gönderilir. Okuntuyu dağıtan kişiler köylüleri düğüne davet ederler, düğünün yerini bildirirler.

Okuntularını almış olan konuklar gönüllerinden kopan bir hediye ile düğün evine "göz aydına" gelirler.

Bugün, daha başka bir iş yapılmaz. Yalnız kız ve oğlan evinde davul - zurna aşkama dek çalar.

Aynı gün akşam saat 10'a 11'e dek kız ve oğlan evinde Yozgat'a değgin (ait) halaylar çekilir, türküler söylenir. En çok söylenen ve oynanan oyun "Yozgat Kadını Halayı" dır.

Yozgat yolu karm'ola

Minaresi darm'ola

Mapüslere aף gelmiş

Acep aslı varm'ola

Sallan kurban olayım

Hoy naym naym

Seni candan severim

Doğrusunu söyleyim

Engine de deli gönül engine

Şimdi rağbet güzel ile zengine

Zengin isen hatırını sayarlar

Fakir isen dış kapıdan kovarlar

Dam başında yatıyor

Yel yorganı atıyor

Öte var kuru gelin

Kemiklerin batıyor

Merdivenim kırk ayak

Kırkına vurdum dayak

Yar kapıdan geçerken

Ne el tutar ne ayak

Merdivenin altında kalayladım kazanı

Kız ben senin uğruna yedim iramazanı

Merdivenin altında gel odama odama

Essahtan adam gibi naz ediyon adama

Halay türküsünü hem söyler hem de

oynar köyün genç kızları. Oyunun birisini

bitirip diğerine başlarlar. Oyunlar içerisinde en çok oynanılardan birisi de "Burçak

Tarlası" dır.

Sabahleyin kalktım sütü pişirdim

Sütün köpüğünü yar yar yere taşırdım

Kaynanamdan korktum aklim şaşırđım

Ah ne yaman da zorumuş burçak tarlası

Burçak tarlasında yar yar gelin olması

Elimi salladım değdi dikene

İlahi kaynana ömrün tükene

İntizar ederim burçak ekene

Ah ne yaman da zorumuş burçak tarlası

Burçak tarlasında yar yar gelin olması

Elimin kınasın ezdirmediler

Gözümün sürmesin sürdürmediler

Burçak tarlasında gezdirmediler

Ah ne yaman da zorumuş burçak tarlası

Burçak tarlasında yar yar gelin olması

Bunlar dışında daha pek çok türkü söylenir ve oynanır ki, onları da düğünün öteki bölümlerinde dile getireceğiz.

Okuntu gününün pek ilgiç yanı yoktur. Bugün "Okuntu günü" kentte daha değişik olur. Şöyle ki: Bu günde, yaşlı bir kadın ve okuma yazması olan iki genç kız ev ev dolaşarak konu komşuyu düğüne çağırırlar. Bu durumda davetçi gidilen eve hediye verilmez.

Köylerde, sosyal ve ekonomik dayanışmanın bir örneğini görürüz okuntu günlerinde. Davetçi kadın ve erkek, davetçi olarak gittikleri her ev sahibinden para ya da buna benzer birtakım değerler alırlar. Bu yüzden köyün yoksul kişileri davetçi olarak gönderilir.

SAGDİÇ SEÇİMİ

Okuntu günü akşamı kızlar eğlenip oynarlarken, erkekler oğlan evinin bir odasında toplanırlar. Oğlan evinden bir kişi konuklara şeker sunar. Odada bulunanlar: "Bu düğünün sağdıç ve kâhyası yok" derler. Ortaya iki şeker konur. Şeker alan biri: "Ben sağdıçım," diğeri de "Ben kâhyayım" der (3). Daha çok erkek tarafının yakın akrabalarından ve malî yönden güçlü olanlardan biridir sağdıçlığı kabullenen.

UN KALDIRMA GÜNÜ

Bu günde yaşlı bir kadın ev ev gezer.

Ayın Olayları :

FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KONUSUNDA

UNESCO Millî Komisyonu'na Verilen Önemli Bir Önerge

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Genel Kurulu'nun XI. dönem, 2 ncı toplantısı 16 ocak 1971 cumartesi günü Ankara'da Türk Tarih Kurumu salonunda toplandı.

Toplantıyı Millî Eğitim Bakanı Prof. Orhan Oğuz açmış, başkan yardımcılıklarına Kültür Müsteşarı Mehmet Önder ve Prof. Faruk Timurtaş seçilmişlerdir.

Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Bedrettin Tuncel bir yıllık çalışma raporunu sözlü olarak sunmuş, bu arada Cumhurbaşkanlığı Orkestrası şeflerinden Hikmet Şimşek, bir önerge vermiştir. Önerge kabul edilmiş, Yönetim Kurulu Başkanı Tuncel de bu konuda gerekli çalışmaların yapılacağını vaat etmiştir.

Sayın Hikmet Şimşek'in, önergesi ayne şöyledir :

"Ulusal kültür sorunumuzun en önemlilerinden biri folklor varlıklarımızın süratle kaybolmasıdır. Özellikle halk türkülerimiz ve oyunlarımız başta gelmektedir.

Halk Türkülerimiz, Radyo yayınlarının standart üsüfta olması, ulaştırma olanaklarının temasları fazla-

Bu gezinin amacı "Yenge toplamak" tır. Yenge "genç kız" demektir. Davetçi kadının gittiği evlerde: "Darısı evinize olsun. Yengeniz var mı? Yenge götürceğim. Sahiyor musunuz?" diye sorar. İzin alır ve her evin genç kızını toplayarak sağdıçın evine götürür.

Düğünün bütün yükünü omuzlarında taşıyan sağdıç, kız evine haber salarak un getireceğini söyler. Davulcularla erkek tarafının akrabaları ve evlerden toplanan genç kızlar, köyü dolanırlar. Bu ara oğlan evi bir sınıya leblebi, üzüm, şeker v.s. koyar, kız evine gönderir. Kız evi de aynı sınıyla oğlan evine kendi yengeleri vasıtasıyla hediyeleri gönderir. Aynı gün akşamı, kız ve oğlan evinin odalarında yine oyunlar oynanır, türküler söylenir. Kız ve erkekler ayrı ayrı toplanırlar bu sıra.

Oynanan oyunlar ve söylenen türkülerden birkaç örnek verelim :

Keçeci der baban geliyor

Sancısı tutmuş öliyor

laştırılması, son zamanlarda "arajman"ların çok yayılması nedenleri yüzünden "yerel" özelliklerini kaybederek "anonimleşmekte" dir.

Halk Oyunlarımız da, ekiplerin çok zaman turistik ve ticari amaçlara yönelmesi ile aynı çabuklukla yozlaşmaktadır.

Bu hususta aşağıdaki önerileri saygılarımla sunarım.

1 — Bir uzmanlar komitesi kurularak alınacak kararların tezelden ilgili resmi organlara bildirilmesi,

2 — Uygulama için yakın işbirliği yapılması,

3 — Bu uğraş için, a) UNESCO Genel Merkezi'nden, b) Uluslararası folklor kuruluşlarından yardımlar (uzman ve maddî olanak) sağlanması için harekete geçilmesi".

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu'nun bu defa bu konuya eğilmesini candan dileriz. Geçen dönemlerde de aynı konuda Türk Folklor/Halkbilgisi Derneği temsilci üyeleri tarafından önerilerde bulunulmuş idi. T.F.A.

Keçeyi nasıl teperler

Aha şöyle teperler

Güzeli nasıl severler

Şapur şapur operler

Çirkini nasıl severler

Bardaklığa teperler

Bardakçının keloğlan

Akşam akşam gel oğlan

Eğer akşam gelmezsen

Sabahaca öl oğlan

(Nakarat)

Ben bir küçük neşterim

Ne çok benim müşterim

Elli müşterim olsa

Sevdiğimi isterim

(Nakarat)

(1) Nişanda çalgıcıları oğlan evi tutar. Çalgıcılar nişan boyunca çalarlar. Çalgıcılar: Zurnacı, davulcu ile telli sazlardan oluşan cümbüşü kemani çalan kişilerdir. Gündüz davul - zurna, gece de cümbüş ve kemani çalınır.

(2) Okuntu günü komşulara birtakım hediyeler dağıtılır. Bu okuntu hediyesidir.

(3) Sağdıç düğün boyunca düğün harcama- larını karşılayan ve düğünü yöneten kişidir.

Bektaşilik ve Şamanizm'le İlgili Bazı Konular

- II -

Yazan : Doç. Dr. Bedri NOYAN

Şamanların Yağmur ve Kar Yağdırmaları:

Resimli Tarih Dergisi'nde bu konuda bir yazı yazan Dr. Faruk Sümer, eski Türk'lerin bunu başarabildiklerini, orta çağ İslâm yazarlarının ve bilimlerinin bunu gözleriyle gördüklerini yazmış olduklarını kaydetmektedir. Bu bilginler arasında ünlü Kâşgarlı Mahmûd da vardır ki (Divân-ı Lugaat-üt-Türk) ünde, yaz mevsiminde çıkan bir yangını kar yağdırarak söndürdüklerini yazmaktadır.

Yağmur ve kar yağdırma işine (Yat) ve bunu yapana da (Yatçı) deniyor. Aynı yüzyıl içinde yazılmış olan Gerdizî'nin (Zeyn-ül-Ahbâr) ında Yat Taşı hakkında bilgi vardır: Nûh Peygamber dünyayı dört oğluna bölüyor. Türk'lerin Ata'sı Yâfes'i Doğu'ya yolluyor ve Tanrı'dan ona, istediği zaman yağmur yağdırabilecek bir du'â niyâz ediyor. Yâfes bunu unutmamak için bir taşa yazıyor ve boynuna asıyor. Onunla, istediği zaman yağmur yağdırıyor. Yâfes ölünce, taş Oğuzlara geçiyor. Öteki Türk kab leler de bundan hak iddia ediyor. Kur'a çekiliyor, Karluk kazanıyorsa da onlara taşın sahtesi veriliyor. Arada kavgalar oluyor.

Türk'lerin bu yağmur - kar yağdırma konusunda bilgi veren bir yazar da Celâleddin Harezmsâh'ın hayatını Mogol istilâlarını yazan Nesa'lı Muhammed'dir. 1228 yılında Celâleddin Mogollardan kaçıp Anadolu'da Eleşkirt'e geldiklerinde halk yağmursuzluktan yanıp yakılmışlar. Burada taşlarla yağmur yağdırıldığını ve bu merasimi bizzat Celâleddin Harezmsâh'ın idare ettiğini kaydetmektedir.

Bu işin, düşman ordusunu şiddetli yağmura, fırtınaya, kar tipisine tutturmakta kullanıldığını da kaydetmiştir. Bu taşın Doğu Çin taraflarında bulunduğu hakkında da bir söylenti vardır.

Bektaşî Derviş ve Baba'larının boyunlarına taktıkları Teslim Taşının da su ile olan ilgisi, boyuna takılan Yada Taşı'yla benzerlik göstermesi bakımından, dikkati çekmektedir.

Kendisini 1942 Mart'ında, Ankara Nü-

mune Hastahanesinde iken tanıdığım ve Tonsilla'larını almış olduğum sevimli ve güçlü sanatkar saz şairi öğretmen İhsan Ozanoğlu 1940 yılında Kastamonu'da yayınladığı (Âşık Edebiyatı, Medhal) adlı küçük yapıtında halk ve özellikle âşık edebiyatımız hakkında bilgi vermektedir. Tarihçilerimizin halk ve âşık edebiyatımızın kaynağı Yunus Emre'ye götürmekte olduklarını söyledikten sonra, bundan daha önce Oğuz - Anadolu lehçesiyle herhangi bir ürün elde edilememiş olduğunu, keza dünyaya kültür ve uygarlık (medeniyet) yaymış olan Türk varlığının onüçüncü yüzyıldan çok daha önceleri meydana gelmiş ve gelişmiş bir edebiyatı olacağını şüphesiz olduğunu kaydetmektedir.

İslâm dininin kabulünden sonra, Divân edebiyatı, tasavvuf edebiyatı yoluyla Tekke ve Halk edebiyatına da din unsuru katılmıştır.

İslâmlıktan önce de şiir, edebiyat, müzik, dans Türklerin dini âyinlerinde, törenlerde yer almakta idi. Oğuz boylarında yapılan (Şölen) ler, ma'bûdun kendi aralarına gelmesi ve beraber bulunmasını sağlamak için yapılagelen ziyafetlerdi. Kurbanlar kesilir ve her Oğuz boyuna bu kurbanın belli bir parçası verildi.

Bu şölenlerde Hâkan tek başına üst başta oturur, Hâtum'un karşısında yer alırdı. Üç büyük şehzade (ki bunlara Bozok denirdi) sağ tarafta, ve İni denilen küçükler (ki bunlara da Uçok denirdi) sol tarafta otururlardı. Ortada kalan yerde kurban tığlanır, orada bulunması kesin olarak şart olan şair (ki Şaman) törenin çeşitli bölümlerinde, usul üzere şiirler söyler idi.

Bir de Sığın Âyini yapılırdı. Bunda hâkan ve devletin büyük adamları birlikte sürekle avına çıkarlar, avlanmasında bir sâkınca olmayan hayvanları ortaya alırlar, önce hükümdar sonra ötekiler sırasıyla oklarını atar, vurulan kahr, diğerleri salıverilirdi. Bu âyinin bütün süresince şair şiirlerini özel bir beste ile söyler, kişileri, ulusu ve ulusun yiğitlerini överdi (Daha yukarıda başka bir kaynağa dayanarak yazdığım bu konuda, bu sürekle avında do-

kunulmaz olan hayvanların da avlandığı kaydı vardı).

Yuğ denilen bir başka âyinde ise hâkan ve onun soyundan olanlara matem tutulur ve tören süresince şair şiir ve müzik yardımı ile törenin dinî bir hava içinde ve lirik tarzda gidişini sağlardı. Bu törene bütün ulus katılırdı. Burada şairin ödevi çok önemli idi. Çadırında yatırılan ölü için kurban tığlanır, ziyafetler verilir. Kabile halkı çadırın çevresinde yedi defa dönerler ve çadır kapısı önüne gelince yüzlerine açtıkları yaralardan akan kanla gözyaşlarını karıştırıp akıttırlardı. Aynı şekilde tören bir hafta veya üç gün tekrarlanırdı.

Günümüzde Kazak, Türkmen, Kurgiz'larda Yuğ Âyini hâlâ yapılır. Bu tören Cengiz, Timûr ve Selçuk sultanları arasında da olurdu. Hatta Osmanoğulları zamanında da yapılmıştır (aynı kaynak: s. 13).

Dikkat edilirse sonradan Türk asıllı İslâm halk arasında yayılan Mistik kurulların törenlerinde bütün bu eski an'ane ve adetlerden gelme taraflar vardır. Kurban tığlanması, sıra ve mertebe ile oturulması, törenlerde özel giysiler giyilmesi, müzik ve şiir ile dansın bulunması, çeşitli "erkân" ve âdâb kaynak bakımından bu eski çağlara kadar uzanabilir. Bu izleri Bektaşilikte de bulabiliriz. Ayn-ül-cem'ler, Muharrem Âyinleri, Nevruz toplantıları, muhabet ve sohbet meclislerindeki erkân, şiir, müzik ve raksın dine maledilmesi tamamen ulusal bir geleneğin yaşadığımız hayata uygulanmasının bir belirtisidir.

İlk insanlar doğa (tabiat) ın her olayını kendisine saldıran bir düşman tarafından yapıyor gibi karşılamıştır. Fırtına, sel, şimşek ona zarar vermek için oluyordu. Ona elindeki araçlar: kendi gücü, sopası, oku ve benzeri silâhı etki yapmıyordu. Buna başka bir çare arayan o çağın insanı büyü, sihir, tılsım gibi şeyleri düşündü, ortaya attı. İlkel dinler hep bunlara dayanır.

Bu konuda. Ömer Rıza Doğrul merhumun (Yeryüzündeki Dinler Tarihi) adlı kitabının başında (s: 10 ve devamı) bilgi verilmiştir.

Yine aynı kitapta, yazar, Şamanların uygarlık bakımından faydalı oldukları, bütün mezîyetleri yaşlılıktan ibaret ihtiyarlar veya bütün mezîyetleri-pazusu kuvvetli olmaktan ibaret kimselerin kabilele-

rin bütün işleriyle uğraşmalarının önüne geçilmiş, bunların yerine kurnaz ve hatta ileriyi gören bir (Şaman) geçmiş ve gelişmelere yol açmıştır, diyor (s: 20).

Depremier, su baskınları, korku ve üzüntü veren başka doğal (tabii) olaylar Primitif insanlar üzerinde, Doğa-üstü bir kuvvet ve kudret bulunduğu inancını doğurmuştur. Bunlara bir de uyku, düş, hastalık ve ölüm gibi olaylar katılmıştır.

Doğal (tabii) felâketlerle hastalık ve ölümün korunma, bunları zararsız hale getirme isteği de aynı zamanda meydana çıkmıştır. İşte bu istek yeryüzündeki bütün topluluklarda doktorluk yapacak insan bulma düşüncesine yol açmıştır. İşte (Şaman) denen insan böylece meydana gelmiş, felâkete sebep olan kötü ruhları atmak, zarara uğrayan bir mahalde veya hastalanan bir vücuddaki kötü ruhları koğmak ödevini bunlar yapmağa başlamıştır.

Bir din adamı, hekim ve sihirbazlık yetkilerini üzerinde toplayan Şaman, saçaklı elbiseler giyer, bazan maskeler takar, elinde büyük def ve elbisesi üzerindeki çingirakları ile âyin yapardı. Oynar, sıçrar, çeşitli seslerle bağırır, sert hareketler yapar, elindeki büyük def şeklindeki davuluna vururdu. Böylece iyi ruhları çağırır, onların yardımını ile kötü ruhları o yerden veya o insandan uzaklaştırmış olurdu.

Kamçatka'da, Siberya'da, Groenland'da, Eskimo'larda, Behring dolaylarında, Kalmuklarda, Yenisey bölgesinde, Laponlarda, başka Asya kabilelerinin hepsinde Şamanlar vardır. Yenisey'de Kadın - Şamanlar da vardır.

Bunların büyük çaplı def şeklindeki davullarının saplı olanları da bulunduğu gibi kasnağının içini çaprazlayan bir tahattan tutularak taşınanları da vardı. Bazı Şamanların yanlarında yardımcıları da bulunurdu. Bu davulların üzerinde ve derisinde çeşitli işaretler çizilmiştir.

Şamanlar gibi tıp doktorluğu, sihirbazlık görevini yapanlara Güney Amerika yerlileri ve Kızılderililerinde de rastlanır. En güney uçtaki Ateş Ülkesi (Terre de Feu - Tierra de Fuego) da da Şamanlar vardı.

Sumatra'da, Afrika Zoulou'larında, hü-lâsa bütün arz üzerinde Şamanlık vardı. Yakut'lar erkek Şaman'a (Oyun), kadın Şaman'a da (Odakan) derlerdi.

Şamanizmin bütün ilâhi kuvveti kadında tecelli etmiş, ortaya vurmuş sayıldığından erkek Şaman'lar da kendilerini kadına benzetirlerdi. Saçlarını uzatırlar, kadın elbisesi giyer, seslerini incelterek konuşurlardı. Bazıları gebe kaldıklarını ve balık, kuş.. gibi şeyler doğduklarını söylerlerdi. Her Şaman'ın bir ana hayvanı (Eye Kila'sı) olması da kadın konusuna verilen önem gösterir. Bu konuda Ziya Gökalp'in Türk Töresi kitabında (s: 21-23) bilgi verilmektedir.

Yakut'larda kadın Şaman'a (Ydagan) da derlerdi. Yukarıda söylenen Odakan ile şive farkı olsa gerektir.

Az yukarıda sözü edilen (Yada Taşı) konusu ile ilgili olarak, eski Türk Yurdu Dergisinde (Haziran - Temmuz 1341 Rûmî, No: 9 - 10) da Ali Rıza Seyfi Bey (Yılan Taşları ve Panehir Taşı) adlı bir yazı yayınlamıştır. Yazar, Yılanlık (Erysiyelas) hastalığı için kullanılan taşlardan bahsediyor ki, hasta organ üzerine konunca oraya yapıyor ve iyi ediyormuş.

Ocak 1962 başında, eşim Dr. Semiha Noyan, Ankara gezisi dönüşü, çok sıcak olan yataklı vagon penceresini aralık bırakarak uyumuş, buradan şiddetli üfleyen sıfırın altında bir soğuk havadan Brachialgia'ya yakalanmış idi. Sol kolunda çok şiddetli ağrılar olmuş ve tedaviye alınmıştı. Bu rahatsızlık sırasında kendisine ziyarete gelen komşulardan bir kaçı: (Bir kadın varmış, onun bir taşı varmış, bu hastalığı doktorlar anlamıyormuş, onlar "ocak" imiş. O taşına deriye koyarmış, eğer yapışırsa hastalık yılanlık imiş, o zaman bir tavuk kesip ağrıyan yere koymalı imiş, hemen geçermiş) tarzında bir iki doktorun yüzümüze karşı Şaman'lık devrinin şu Yada taşı, Yılan Taşı konusunu öne sürmüşler idi.

Bu konuda İbn-i Haldûn'un (Mukaddime) adlı yapıtını Türkçeye çeviren Zakir Kaadiri Ugan'ın, çevirinin üçüncü cildinin sonuna yazdığı No: 5 notta (s: 42) şöyle deniyor: (Türk Şamanlarının bulutları sihirleyerek yağmur yağdırdıklarına dair Ebû Reyhân Birûnî'nin (El-cemâhir f-il - Cevâhir) adlı eserinin "Hacer-el-matar" maddesine bak. Eserin yazma nüshası İstanbul'da Ahmet III. ve Kayseri kütüphanelerinde bulunuyor).

Kayseri'deki nüsha daha doğru kopye

edilmiştir.

Hayat Ansiklopedisinde (C: 6., s: 2986) bir Şaman duası var: Ölümsüz hayat istiy ruz; sönmeyecek ateş "ocak" diliyoruz) diyen bu duâada, ocağa, ateşe bağlılık ve ona verilen değer görülmektedir.

Türkler çeşitli dinler ve kültürlerin etkisi altına girdiler fakat Şamanlık, daima tutunmuştur. Tasavvuf teşkilâtının tekelerinde, bir din unsuru gibi Şamanlığı yerleşmiş görürüz. Mürşidler (uyarıcılar) yarı Şaman halindedir. (Abdülkadir İnan: Müslüman Türk'lerde Şamanizm kalıntıları, İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 4., Ankara 1952).

Bektâşilik ve Şamanlık :

İslâmlık Türkler arasında yerleşir ve yayılırken elbette ki, büyük kitle ona kendi eski dininden bazı unsurlar katacak, eski geleneklerinin devamını istiyecakti.

Besim Atalay'ın dediği gibi: "Dili ayrı, düşüncesi ve felsefesi ayrı bir dinin uzak diyarlarda yerleşmesi ve yayılması ancak bu suretle olabilir. Herşey çevresinden ayrıldığı nisbetle yeni muhitinin tesirleri altında kalır. Bu, tabii hayat düsturudur, başka türlü olamaz. Nitekim İran İslâmlığı ile Arab'ın İslâmlığı arasında pek büyük farklar vardır. (Bektâşilik, s: 26).

İlk sıralarda ünlü zalim Kuteybe'nin kitapları yakması, aklı erenlerin öldürülmesi, diğerlerinin de kendi yazılarını yazması ve okumasının yasaklanması şeklinde Türklerle uyguladığı zulüm, Türk ve Türkmenlere hiç iyi bir etki yapmamıştı. Bunlar eski inanış, duyuş ve düşünüş, gelenek, göreneklerine bağlı olarak yaşamışlar, Anadolu'ya bu duygularla geçmişlerdi.

Orada da yarı Arapça konuşan softa sünnî ulemâ'nın sözlerinden tad almamışlardı. O ulemâ (!) da onları (Etrâk ve Terâkime gürûhu) diye hakir görmüş, onlarla meşgul olmamış, hatta aralarına girip köylerde oturmayı değil şehirlerde kalmayı tercih etmişlerdi.

Doğu'dan gelen Baba'lar, Dervişler, Mürşidler (uyarıcılar) ise hep onların arasına girmiş, hep onların öz dili ile söylemiş ve sözlerine, şair ve saz şairi olarak ta, şiir ve müzik katmışlardı.

Bir yandan da zamanın padişahları kendisinin asıl dayanacağı bu halis Türk insanları görmemiş, anlamamış idi. Yavuz

Selim'in defter tutmaca 40.000 Baba öldürdüğünü Besim Atalay Bey kitabında yazıyor (S: 27 dip notu). Halktan öldürülenler de caba..

Kalmuk Türklerinin dini başkanı Dalay - Lama'nın ruhu insandan insana geçer diye inanırlardı ki Bektâşilikte de ruhun bekaası ve devri inanışına menşe olmuş olabilir.

Ayrıca Kelong denilen dini reislerin bu ünvan ve makamı alabilmek için Lama'nın sarayına gitmesi, oradan izin alması lâzımdı ve bunun özel merasimi yapılmalı idi.

Bektâşilikte de (Baba) olabilmek için, hakkında mazbata düzenlenen Derviş'in Pîr evine, oradaki Dede - Baba'yı görmeğe gitmesi, ondan veya onun halifelerinden icazet alması ve bunun için tören yapılması gerektir.

Türklerdeki kutsal dini başkanı gibi Bektâşilikte de (Dedebaba) vardır. Dedebaba bir tanedir, soy gütmeye yoktur. Dedebaba Hakka yürüyünceye kadar makamında kalır, göçtüğünde halifeleri arasından bir tanesi yerine seçilir.

Yine Kalmuk'ların Aralık ayı içinde kutladıkları bir bayramları olup bunun gecesinde Tibet hacıları tarafından Lama sarayına getirilen mumlar uyarılırdı. Bektâşilerde de, özellikle uzun kış geceleri, sohbet, muhabbet ve ikrar törenleri yapılır. Bahar başlangıcında Nevruz Bayramı kutlanırdı. Çerağlar, özel tercüman ve Gülbanklerle uyarılırdı (Tercüman: Her iş için düzenlenmiş manzum, yarı manzum kısa dua gibi cümlelerdir).

Eski Türklerin bir bölümü Güneş'e taparlardı. Bektâşilerde de Hz. Muhammed'i Güneş, Hz. Ali'yi ay olarak veya doğrudan doğruya sadece Hz. Ali'yi Güneş olarak (Yahud Güneşi, göğe çıkmış Hz. Ali olarak) kabul etme inancına rastlanır. (Şiayı resmî din olarak kabul etmiş olan İran bayrağındaki Güneş ve Arslan "Şir-ü Hurşid" de bu düşüncenin izi vardır. Oradaki arslan, elinde kılıncı ile, Tanrı'nın yenilmez arslanı "Esed-ullâh-ül-gaalib" Hz. Ali'dir. Güneş te onu sembolize eder.)

Ziya Gökalp (Türk Töresi) nde Tsin Türklerinin dinlerinin dörtlü bir tasnifi olduğundan bahseder. Bektâşilikte de: Muhibb, Derviş, Baba, Dedebaba olarak dört derece vardır (Halife'lik derecesi: Yine

Baba'lar arasında, Dedebaba'ya vekâleten bazı işlerde yetkili kılınmış kimseler içindir. Yani bunlar yine Baba'dırlar).

Dört kapı, dört kapı selâmi gibi hususlar da bu dörtlü tasnifi hatıra getiriyor.

Yine (Türk Töresi) nde, Altay Türklerinin yaptığı iki türlü kurban ayininden bahsedilir. Bunlardan bir çeşidi yalnız erkekler tarafından ormanlarda yapılır. İkinci çeşidi evlerde kadın - erkek bir arada yapılır. Kurbanı ancak dini Başkanlar tığlardı.

Bektâşilerde de ikrar törenlerinde kurban tığlandığı gibi, olağan toplantılarda da kurban tığlanarak muhabbet ve sohbet toplantıları, geceleri yapılır. Bektâşilerde de kurbanı Baba veya onun izin verdiği, vekâlet verdiği bir kimse tığlayabilir.

Türk Töresi'nde Kapı Eşiği eski Türklerde kutsal sayılır diye bir kayıt var (s: 31) ki Bektâşilerde de bu gelenek olduğu gibi bugüne kadar getirilmiştir.

Aynı kaynaktan içkili toplantılar ve oyunlardan bahsediliyor. Ayn-ül-cem'lerden sonra ve muhtelif akşamlarda yapılan muhabbet, sohbet toplantıları ile Bektâşilik, bu eski geleneği sürdürmektedir.

İslâm'dan önceki Türk dininde Gök Tanrı mükâfat Tanrı'sı idi, cezalandırmazdı. Cezayı Erlik Hân adlı başka bir Tanrı verirdi. Yani Gök Tanrı sadece iyilik, güzellik, sevgi verirdi. Ondandır korkulmazdı. İşte bizim Bektâşilikteki "Muhabbet-ullâh" = Tanrı'ya sevmeye ve Ehl-i Beyt sevgisinin kaynakları. Medrese ise "Mehâfet-ullâh" = Tanrı ile korkutma mümessili idi.

Keza eski Türklerde, uzun ibadetler yerine bed'i ahlâki âyinler (Tören'ler) çoktu. İslâmlıktan sonra da merasimden uzak, ta'assub'tan uzak kalışın; dergâhlarında şiir, müzik ve nefeslerle, ilâhilere deger verişin kökü buradan geliyor. Camilerde bile Mevlüd namazdan sonra ve ondan daha sevimli, çekici ve dinleyici bulan bir âyin değil mi?

Eski zamanda bir Türk delikanlısı evlenecek yaşa gelince bir çeşit yiğitlik sınavı geçirirdi. Bu, bir "Initiation" yani: Topluma giriş töreni idi. Orada yeni bir ad alır ve erkek - ermiş değerini kazanırdı. Babasının kendisine sahip olmasından, işlerine karışmasından (yani: velâyetinden) çıkarak Hâkaan'ın otoritesine altına girerdi.

Bolvadin Folkloru :

Bolvadin'den Kara Koyun Ninnisi

Derleyen : Afi İhsan MURADOĞLU

Gara koyun meler gelir
Dağı daşı deler gelir
Gurbet elde olanların
Başına da neler gelir. Nenni..

Gara koyun guzulamış
Guzusunu özelemiş
Gurbetlerde olanlar(da)
Vatanını arzulamış. Nenni..

Gara koyun meler gelir
Dağı daşı deler gelir
Dilsiz guşlar dil öğrenir
Anasız da zor eylenir. Nenni..

Gara koyun guzusuna
Yağlar dolmuş pazısına
Ne deyelim(de) ağleyalım
Allımızın yazısına. Nenni..

Gara koyun meler gelir
Dağları da deler gelir

Guzusunu yitirmiş de
Boş ağıla döner gelir. Nenni..

Gara koyun (da) gara koyun
Kâkilini dara koyun
El anası ana olmaz
Var ananı ara koyun. Nenni..

Gara koyun meler gelir
Dağı daşı deler gelir
Yavrısını aldıranın
Aklına da neler gelir. Nenni..

Gara koyun gara guzu
Sen zülfünü dara guzu
Elden ele fayda olmaz
Sen ananı ara guzu. Nenni..

Gara koyunun gözleri
Göğde ürkütür gazları
Yavrum yoluna bakıtsın
Sarı altın kızları. Nenni..

İşte Bektâşilikte de, on sekiz yaşını doldurmadan nasip verilmez. Nasip alma töreni görmeden önce ancak Tâlib (istekli) durumunda olan genç, ondan sonra resmen geniş zümrenin bir ferdi, kardeşi olur. Soy babasının yerine bir Yol Baba'sının evlâdı olur, müşridi tarafından kendisine bir ünvan verilir.

Şamanizm'de kadın, kutsal bir kuvvetin sahibi bilinirdi. Bu nedenle Şamanların sihir kuvvetiyle Olağan-üstü işler yapabilmesi için kendilerini kadına benzetmeğe çalıştıklarını, kadın elbisesi gibi giysiler giyip saçlarını uzattıklarını, hatta gebe kalma ve çocuğunu doğurma taklidleri yaptıklarını Ziyâ Gökâlp yazıyor (Türkçülüğün Esasları, s: 112). Bundan önceki sayfalarda bahsetmişim.

Bektâşilikte de kadına çok değer verilir. Eski Türklerde nasıl Hân ve Hânım, Beğ ve Beğim beraber hüküm sürerlerse, aynı gelenek Bektâşilik ile Bektâşi aile içinde devam etmektedir. Kadın, ahlâksızlığı kesin ise veya kendisi ısrarla erkeğinden ayrılmak istiyorsa boşanabilir. Bunun dışında hiçbir nedenle boşamak yoktur.

Bir de, Nasib alma töreninde söz verip, ahd edip topluma yeni girecek olan gence

(Rehber) olarak bir derviş yol gösterir. Törende onun yerine, neler söylenecek ise, o söyler. İşte Müşrid, yani yol Babası, bu yeni Nasib alan gencin Babası sayıldığı gibi, (Rehber) lik yapan zat ta (Ana) sı sayılır. Onun peyeni bir hayata doğması sağlamıştır.

Bir özet yapacak olursak: Törenlerde özel giysiler giyilmesi, mücerred erkânında Traş Erkânı uygulanması, bazı hayvanların yenilmemesi, törende saz vesair müzik enstrümanlarının bulunması, yatır ve ağaç, dağ, suların kutsal sayılması, Şamanların Yada Taşı ile Bektâşi Baba'larının Teslim Taşı benzerliği, dini törenlerde şiir, müzik, dansın bulunması, törenlerde kurban tığlanması, ölü için kurban ve tören yapılması, kadına büyük değer verilmesi, ocak, ateş, ışığa değer verme, genel toplantılar düzenleme gibi müşterek noktalar bulmak mümkündür.

Bektâşi azizlerinin olağanüstü gösterileri: şekil değiştirme, kuş olma, uçma ve benzeri halleri Çin Türkistanındaki azizlerin öykülerine benzer. Öteki efsanevi lejandlar, Bektâşiliğin folkloru olup Budist etkisi, Tibet, Çin Türkistanı Şamanları etkisi vardır. (BİTTİ)

Saz Şairleri :

Yozgat'lı Himmeti

Yazan : Mahmut İŞİTMAN

Himmeti hakkında 1930 yılında araştırma yaparken Aşık ZARİ ve HÜZNİ ile saza ve söze meraklı Pulcu Ahmet Efendi'den Himmeti'nin Yozgatın adını bilemedikleri bir Alevi köyünde doğduğunu, kendisinin tahsilli ve Tokatlı Nuri zamanının ozanlarından olduğunu, gençken büyüklerden dinlediklerini anlatmışlardı. Bu bilgi üzerine, Yozgat yöresinde topladığım iki cönkte on tane eserini bulmuştum.

Şiirlerine bakılırsa, kuvvetli bir Halk Ozanı olduğu anlaşılıyor. Zaten kıymetli bir ozan olmasaydı Aşık Emrah, Nuri, Gevheri, Dertli, Talibi, Kurbanı, Kusuri, Şerifi, Naziri gibi ünlü ozanların eserlerinin yazıldığı Cönklere şiirleri alınmazdı. Devrinde kendisine kıymet verildiği anlaşılıyor.

17. yüzyıl saz şairlerinden Kul Himmeti ile, 19. asır halk şairlerinden Kayserili Aşık Himmeti'yi bizim sözünü ettiğimiz Himmeti ile karıştırmamalıdır. Aşağıya aldığımız şiirler bendeki cönklerden çıkarılmıştır.

KOŞMA

Bir yol görsem deyu arzu çekersin
Dursan ıkrarında iki dinli yâr.
Nerde görseñ kaçın gözün eğersin,
Ne bu eğri bakış deve kinli yâr.

Bir taze civandır, omüdüür, sinni,
İnadına kavi muhkemdir dini
Değil Tarsun, Adanay, Mersini,
Nice canlar yaktın pek elvanlı yâr.

HİMMETİ der sâk ü sadık sanırım
Bunca yıldır ateşinle yanırım,
Bin güzel içinde görsem tanırım
Yosma kıyafetli al mıntanlı yâr.

Ne güzel vasfını söyleyim dülber
Rum ile Bosnayı değer gözlerin
Cihana gelmemiş eşin akranın
Erzurum, Konyayı değer gözlerin.

Kimsede görmedim sen gibi nâzi,
Tunus, Trabulus, Mısır, Hicazi
Bağdadı, Basrayı, Acem, Şirazi
Belhi, Buharayı değer gözlerin.

Lisanında şeker serbet ezilir,
Ak gerdanda siyah benler düzülür.
Mahmurlanmış alâ gözler süzülür.
Karsı, Ahıskayı değer gözlerin.

Alına düzülmiş Yusuf Nişanı
Gözün üfadesi eder figanı,
Trabulus, Diyarbekr, Urfayı, Vanı,
Magribden meşriki değer gözlerin.

Aşıklar ederler daima methin,
Yanağından buse eyler HİMMET'in
Yüzbin sarraf gelse bilmez kıymetin
Büsbütün dünyayı, değer gözlerin.

*

Zalimin zulmünden yıkıldı cihan,
Hak Habibi Mustafaya de gelsün
Her taraf nam aldı aduyu düşman
Şah Aliyül Murtaçaya de gelsün
Anlar düşünmedi Hakkın Divanını,
Niçin kesti Şah evladı gerdanını,
Dava etsin Yezit kavminden kanını,
Şah-Hüseyni Kerbelaya de gelsün.

İblisi dür etti dergâhdan hile,
Niçün azap etti sor Azraile,
Kıyamet yakındır Mehdiyle bile,
Semavatda Mesihaya de gelsün.

Himmeti kabulet Hak nefesini,
Birgün boş bırakır Ruh kafesini,
Zahir, Batın ilm-i ledun dersini,
Tefsir eden ulamaya de gelsün.

*

Bezm-i muhabbet de, gülşan içinde,
Başlar bülbül gibi figana gönül,
Aşkla delersin de şedit her yana,
Sen niçin sığınmazsın cihana gönül.

Älemde aşkıma olmaz nihayet,
Ben de ateşlere yandım begayet,
Vefasız sevdana eyle feragat,
Bir gün de osanır divane gönül.

Sevdası serimde bir nev civanım,
Görünmez gözüme dâr-ı cihanım,
Çünkü sevdasını bir âlişanın,
Olsun cihan içre bir tane gönül.

Ruhsarı al olmuş saçları sünbül,
Bir gül-i rânaya olmuşum bülbül,
HİMMETİ her caya etmez tenezzül,
Anın dil verdiği bir dane gönül.

*

Meyil verdin yare eyledin vade,
Bu ne şekil od'a yandırdın beni
Has bahçenin gülü lüle, sümbülü,
Verince bir dolu kandırdın beni.

Düşerek sevdaya can-ı havaya,
Bak kaşları yaya çıkmış sahraya,
Benzer doğan aya benleri (1),
Mecnunu Leylâya döndürdün beni.

HİMMETİ der bazın çok olsun azın
Ne hoşdur elfazın çekilmez nazın,
Mah-ı tâban yüzün, karadır gözün,
Sahi midir sözün sandırdım beni.

★

Bazar-ı aşk içre çevre güzeller,
Mezada vermişler kapan kapana,
Deymeyince zuhur eyledi sözler,
Durmaz mevcut verir kapan kapana.

Cemalin gösterdi bir iki dülber,
Delî gönül durmaz gördüğün ister,
Biri kaymak safi birisi şükker,
Münasip yapmışlar kapan kapana.

Makadir anlamaz bir canânım var,
Sermaye aşkında çok ziyanım var,
Muhabbet sükunda bir dükkânım var, (2)
Gam alır gam satar kapan kapana.

Hamdolsun pirimden aldım HİMMETİ,
Şükrolsun Hudadan buldum kuvveti,
Şem o yandı ki kim ... (3),
Geldi kelp rakipler kapan kapana.

DIVAN

Nevcivansın, nazeninsin, dilrubasın sevdiğim
Bahatersin, tazesin, nazik edasın sevdiğim

Bu nezaket sende var, cana muhabbet bende var
Bikusursun böyle bir melek simasın sevdiğim.

Mest olur mestane çeşminden nice şüfteler
Kadd-i bâlâ kendi ranâ bir humâsın sevdiğim

Meclis-i uşsaka teşrifinle ey suh-ı cihan
Gül gibi handan edersin aşıkânın sevdiğim

Ya nasıl can vermesin rahunda cana Himmeti
Şule verir ay gibi ruy-ı zıyasın sevdiğim.

DIVAN

Yok kusurun şah-ı hubanım demez miydım
sana,
Teşrifin hem şöret-i şanım demez miydım
sana

Tiğ-i müjganım gözüüm açdıka zahm-i sineme,
Atma tiğın tek nigâhbânım demez miydım
sana

Her taraf bağlar iken âdû yolun ta kim senin
Nazeninim bil perişanım demez miydım sana
Mey sunarken destime âlemde ey nazik edâ
Ben ezelden mest-i hayranım demez miydım
sana

Ayda bir teşrifiniz memnun ederken gönlümü
Bari her şep dilde mihmanım demez miydım
sana

Ben kulun da çok kusur ettim sana ey mah-i ru
Afv-kul bu cürmü isyanımı demez miydım sana

Keşf-olur her bir sözünde (bin') letafet sevdiğim
Arif-i merdi sühandanım demez miydım sana

Tâ ezel iydi-i visâlinçün ... HİMMETİ (4)
Koç gibi rahında kurbanım demez miydım sana.

1 — 3 ve 4 okunamadı. 2 — Sûk: Carşı.

NOT: Yozgatlı Himmeti'nin, verdiğimiz ör-
neklerde de görüldüğü üzere çağdaşlarından
Seyrani, Dertli ve Şem'inin etkisinde kaldığı,
onlara benzek (nazire) ler yaptığı anlaşılma-
ktadır.

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI

A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi :
80.000.000.— Lira

Yurt içinde 148 Şube

★

TASARRUF MEVDUATINDA HARBİYEDE
VE FENERBAHÇEDE TAM KONFORLU
APARTMAN DAİRELERİ VE ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

(Folklor : 17)

KIŞ VE YAZ
AYLARINDA
BİLHASSA
KIŞ
MEVSİMİNDE

BÜYÜKLERİN
VE
KÜÇÜKLERİN
SAĞLIK
KAYNAĞI

(Folklor : 18)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Yıllık aboneli : 15,
altı aylık aboneli: 7,5
liradır.
Yurt dışı senelik abone :
\$ 3, £ 1,5, DM 10

Basilmayan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı:
Halk Matbaası
İstanbul

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul , Tel: 22 49 74

TÜRK FOLKLOR/HALKBİLGİSİ DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

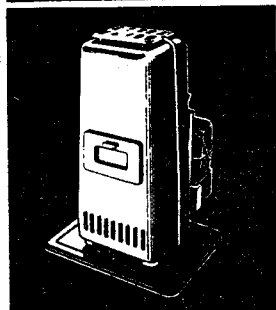
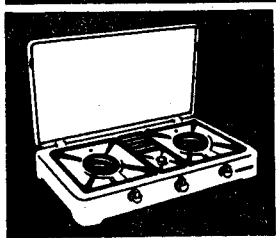
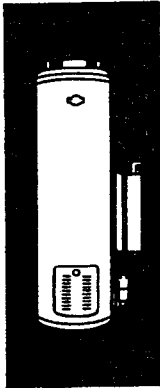
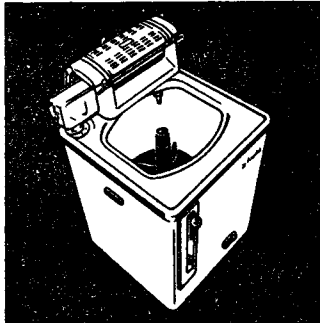
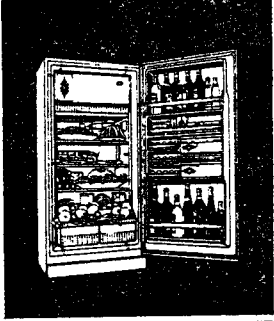
GRİPİN, nezle
başlangıcında birçok
fenahtan önlemek
bakımından faydalıdır.
GRİPİN, 4 saat
ara ile günde
3 adet alınabilir.

GRİPİN

(Yeni Ajans : 468-19)

ARÇELİK
ne imal ederse etsin,
daima en iyisini
imal eder

üstün kalite
uygun fiyat
devamlı servis
yalnız **ARÇELİK**'te

(Yeni Ajans : 469-20)

ASIRLIK TECRUBE
ARADIGINIZ EMNİYET
ZENGİN İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60010-21)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

AKBANK

(Folklor : 22)

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de

TÜRK TİCARET BANKASI

EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

(Folklor : 23)